

2/2020

SLAVICA NITRIENSIS

SLAVICA NITRIENSIA

časopis pre výskum slovanských filológií

2020

SLAVICA NITRIENSIA

časopis pre výskum slovanských filológii

Hlavný redaktor: prof. PhDr. Jana Sokolová, CSc. (Nitra, SR)

Redakčná rada: prof. Nikolaj F. Alefirenko, DrSc. (Belgorod, RF)
prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. (Bratislava, SR)
doc. Dzmitry V. Dziatko, CSc. (Minsk, Bielorusko)
prof. PhDr. Anton Eliáš, CSc. (Bratislava, SR)
prof. Larisa P. Golikova, CSc. (Krasnodar, RF)
prof. PhDr. Michal Harpáň, CSc. (Nový Sad, Srbsko)
doc. PhDr. Mária Hricková, PhD. (Nitra, SR)
prof. PhDr. Jana Kesselová, CSc. (Prešov, SR)
prof. PhDr. Natália Korina, CSc. (Viedeň, Rakúsko)
prof. PaedDr. Zuzana Kováčová, PhD. (Nitra, SR)
prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, PhD. (Nitra, SR)
prof. Boris J. Norman, DrSc. (Minsk, Bielorusko)
prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava, SR)
prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc. (Brno, ČR)
prof. PhDr. Jozef Sipko, PhD. (Prešov, SR)
doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc. (Olomouc, ČR)
prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc. (České Budejovice, ČR)

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Tr. A. Hlinku 1, 94974 Nitra
IČO: 00157716

Adresa redakcie: Katedra rusistiky FF UKF, Štefánikova 67, 949 74 Nitra
krusistiky@ukf.sk
www.krus.ff.ukf.sk

Vychádza dvakrát do roka.
Ročník 9, 2020, 2
Toto číslo vyšlo v decembri 2020.

Evidenčné číslo Ministerstva kultúry SR: EV 4625/12

ISSN 1338-7464

OBSAH / TABLE OF CONTENTS

ČLÁNKY / ARTICLES

- 4 *Дзмітрый Дзятко*: Нацыянальныя традыцыі ў тэрмінаграфіі і праблема ідэнтычнасці тэрміналагічных слоўнікаў
National Traditions in Terminography and the Problem of Identity of Terminological Dictionaries
- 14 *Jana Sokolová*: Pochybnosti ako prejav epistemicko-emocionálneho postoja hovoriaceho
Doubt as a Manifestation of the Epistemic-Emotional Attitude of the Speaker
- 30 *Eleonóra Zvalená*: Slovenské jazykové spoločenstvo vo Vojvodine
The Slovak Language Community in Vojvodina

RECENZIE / BOOK REVIEWS

- 40 Monografia o komunikačno-strategickej funkcii frazém v mediálnom diskurze (*Zuzana Kováčová*)
- 45 O duchovnej literatúre pohľadom imagológie (*Mária Hricková*)
- 47 Jazykové vedomie a prekoncepty dieťaťa vypovedajúce o jazykových poznatkoch dieťaťa v aktuálnom vedeckom bádání (*Zuzana Kováčová*)
- 59 Text v reflexii praktickej štylistiky, textovej lingvistiky a dynamiky (*Ján Gallo*)

67 AUTORI ČÍSLA / AUTHORS

- 68 Pokyny pre prispievateľov / Требования к оформлению статей / Instructions for Authors

НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ ТРАДЫЦЫІ Ё ТЭРМІНАГРАФІІ І ПРАБЛЕМА ІДЭНТЫЧНАСЦІ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫХ СЛОЎНІКАЎ

Дзмітрый Дзятко

Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)

NATIONAL TRADITIONS IN TERMINOGRAPHY AND THE PROBLEM OF IDENTITY OF TERMINOLOGICAL DICTIONARIES

Abstract: The article substantiates the idea that the problem of national identification of dictionaries is of exceptional importance for the methodology of linguistics in general and the methodology of lexicography in particular.

The defining methodological marker in the national identification of lexicographical works is the concept of *national lexicographical tradition*. It can be used for an integral consideration of scientific directions, contexts in which these directions arise and develop, and for reconstruction of process of development of scientific branches as well.

When determining the “nationality” of dictionaries, three main criteria are outlined: 1) *marker of authorship* – national lexicographic tradition is determined by the ethnicity of the author, his place of residence; 2) *publishing marker* – national lexicographic tradition is determined by the place of publication of the work; 3) *language marker* – national lexicographic tradition is determined by the language of description of lexical material in the dictionary.

According to these criteria, there are three types of identification lexicographic approximation: maximum, sufficient and approximate. It is proposed to include in Belarusian those dictionaries that: 1) are written in Belarusian language or contain Belarusian language as one of the languages of lexicographic description; 2) published by Belarusian authors on the territory of Belarus; 3) published by Belarusian authors outside the territory of Belarus. However, it is emphasized that these outlined criteria and suggested types of identification of lexicographic approximation are operational and can not claim universality and versatility.

Keywords: Belarusian lexicography, terminography, terminological dictionary, history of lexicography, history of terminography, approximation, tradition.

Рэзюмэ: У артыкуле абгрунтоўваецца ідэя, што праблема нацыянальнай ідэнтыфікацыі слоўнікаў мае выключнае значэнне для метадалогіі лінгвістыкі ў цэлым і метадалогіі лексікаграфіі ў прыватнасці.

Вызначальным метадалагічным маркёрам пры нацыянальнай ідэнтыфікацыі лексікаграфічных прац з’яўляецца паняцце *нацыянальная лексікаграфічная традыцыя*. Яно можа выкарыстоўвацца для інтэгральнага разгляду навуковых

напрамкаў, кантэкстаў, у якіх гэтыя напрамкі ўзнікаюць і развіваюцца, а таксама для рэканструкцыі працэсу развіцця навуковых галін.

Пры вызначэнні “нацыянальнай прыналежнасці” слоўнікаў акрэсліваюцца тры асноўныя крытэрыі: 1) *маркёр аўтарства* – нацыянальная лексікаграфічная традыцыя вызначаецца па этнічнай прыналежнасці аўтара, месцы яго жыхарства; 2) *маркёр выдавецтва* – нацыянальная лексікаграфічная традыцыя вызначаецца па месцы выдання працы; 3) *маркёр мовы* – нацыянальная лексікаграфічная традыцыя вызначаецца па мове апісання лексічнага матэрыялу ў слоўніку.

У адпаведнасці з гэтымі крытэрыямі вылучаюцца тры тыпы ідэнтыфікацыйнай лексікаграфічнай апраксімацыі – максімальная, дастатковая, прыблізная.

Да беларускіх прапануецца адносіць тыя слоўнікі, якія: 1) напісаны на беларускай мове або змяшчаюць беларускую мову як адну з моў лексікаграфічнага апісання; 2) апублікаваны беларускімі аўтарамі на тэрыторыі Беларусі; 3) апублікаваны беларускімі аўтарамі па-за межамі тэрыторыі Беларусі. Разам з тым падкрэсліваецца, што вылучаныя крытэрыі і прапанаваныя тыпы ідэнтыфікацыйнай лексікаграфічнай апраксімацыі з’яўляюцца аперацыйнымі і не могуць прэтэндаваць на ўсеагульнасць і ўніверсальнасць.

Ключавыя словы: беларуская лексікаграфія, тэрмінаграфія, тэрміналагічны слоўнік, гісторыя лексікаграфіі, гісторыя тэрмінаграфіі, апраксімацыя, традыцыя.

Праблема нацыянальнай ідэнтыфікацыі слоўнікаў мае выключнае значэнне для метадалогіі лінгвістыкі ў цэлым і метадалогіі лексікаграфіі ў прыватнасці. Вызначальным метадалогічным маркёрам пры нацыянальнай ідэнтыфікацыі лексікаграфічных прац можа стаць паняцце нацыянальная лексікаграфічная традыцыя.

Як адзначае **М. С. Конькова**, у пашыраных тлумачальных слоўніках лексема *традыцыя* мае не больш за тры значэнні. Комплексны аналіз слоўнікаў дазваляе пашырыць семантычнае поле слова *традыцыя* і вылучыць наступныя значэнні:

- 1) звычаі, нормы паводзін, погляды, густы і г. д., якія склаліся гістарычна і перадаюцца з пакалення ў пакаленне;
- 2) звычай, устаноўлены парадак, няпісаны закон у паводзінах, у побыце;
- 3) звыклая, замацаваная норма чаго-небудзь;
- 4) вусная перадача якіх-небудзь гістарычных звестак (Конькова, 2018).

У адпаведнасці з поглядамі **В. И. Толстых**, традыцыя – гэта “спосаб быцця і ўзнаўлення элементаў сацыяльнай і культурнай спадчыны, які фіксуе ўстойлівасць і пераемнасць вопыту пакаленняў, часоў і эпох” (Толстых,

2010, с. 87). Іншими словами, пры абагульняльным небытавым разуменні традыцыя – экзістэнцыяльна-эвалюцыйная культурная спадчына, якая генерыруецца і перадаецца на працягу пакаленняў. Традыцыя акумулюе ў сабе сістэму нормаў, звычайў, светапоглядных установак, якія складаюць найбольш важную частку “класічнай” спадчыны дадзенай культурнай супольнасці. У функцыянальным плане традыцыя выступае пасрэднакам паміж сучаснасцю і мінулым, механізмам захоўвання і трансляцыі “ўзораў, прыёмаў і навыкаў дзейнасці (тэхналогій)” (Толстых, 2010, с. 87).

Несумненна, што паняцце *традыцыі* мае важнае значэнне для гісторыі і сучаснага стану навукі, паколькі менавіта ў навуковым дыскурсе яно набывае большую прадметнасць, чым пры агульнамоўным ужыванні. Паняцце *традыцыі* можа выкарыстоўвацца для інтэгральнага разгляду навуковых напрамкаў, кантэкстаў, у якіх гэтыя напрамкі ўзнікаюць і развіваюцца, для рэканструкцыі працэсу развіцця навуковых галін.

Спецыфіку традыцый у навучы ўтварае не прывязанасць да канкрэтнай прадметнасці, а здольнасць пераходзіць ад аднаго зместу да другога “пры захаванні або нязначнай трансфармацыі ўласнай структуры” (Касавин, 2010). Адпаведна ў навуказнаўстве ёсць падставы разглядаць традыцыю як унікальны механізм назапашвання, захавання і трансляцыі навуковага вопыту, нормаў і каштоўнасцей, спосабаў пастаноўкі праблем і алгарытмаў іх вырашэння.

Аднак для ўключэння ў сістэму традыцый сацыякультуры вопыт (у тым ліку і навуковы) “павінен прайсці селектыўны адбор на ўстойлівасць і адносную масавасць узнаўлення ў структурах дзейнасці” (Абушенко, 2003, с. 1047). З гэтага вынікае, што лексікаграфія як сістэма формаў, прыёмаў, навыкаў па ўкладанні слоўнікаў, якая валодае пэўнымі храналагічнымі і культурна-гістарычнымі параметрамі, з’яўляецца спецыфічным сацыяльна-навуковым феноменам і таксама можа характарызавацца з дапамогай паняцця *традыцыі*. Адначасова само асэнсаванне лексікаграфічных традыцый “неабходнае для сучаснай прыкладной і тэарэтычнай лексікаграфіі” (Булыгина – Трипольская, 2015, с. 61).

У спецыяльных публікацыях пад лексікаграфічнай традыцыяй часцей за ўсё разумеюць:

- 1) спосаб сістэмнага апісання лексікі, прыняты ў пэўны гістарычны перыяд (параўн.: лексікаграфічная традыцыя і сучасная лексікаграфія) (Черняк, 2017);
- 2) сукупнасць слоўнікаў, укладзеных ў пэўны перыяд у пэўным рэгіёне (у прыватнасці, квебекская лексікаграфічная традыцыя XVIII – XIX стст.; Разумова, 2012);

- 3) сукупнасць лексікаграфічных прац канкрэтнай краіны (напрыклад, руская лексікаграфічная традыцыя, іспанская лексікаграфічная традыцыя (Булыгіна – Трипольская, 2015, с. 61; Кузнецова, 2016));
- 4) сукупнасць слоўнікаў некалькіх рэгіёнаў (краін), супастаўляльных у метадалагічным плане; так часам проціпастаўляюцца, напрыклад, паняцці *айчынная і еўрапейская лексікаграфічная традыцыя*: “аб’ём інфармацыі аб слове, яе дэталізацыя і спосабы прадстаўлення ў тлумачальных слоўніках розных лексікаграфічных традыцый істотна адрозніваюцца: ад мінімуму ў расійскіх слоўніках <...> да магчымага максімальнага аб’ёму ў еўрапейскіх слоўніках, якія набліжаюцца да энцыклапедычных. Айчынныя слоўнікі цалкам адпавядаюць асноўнаму прынцыпу размеркавання лінгвістычнай інфармацыі аб слове па розных аспектных слоўніках: сістэмным, граматычным, этымалагічным, асацыятыўным і інш. Еўрапейская лексікаграфічная традыцыя прадугледжвае іншы падыход: уся значная слоўнікавая інфармацыя павінна быць сабраная ў тлумачальным слоўніку <...>” (Булыгіна – Трипольская, 2016, с. 9).

Ва ўсходнеславянскім мовазнаўстве праблему нацыянальных традыцый у лексікаграфіі аналізаваў **В. К. Шчэрбін** (Шчэрбін, 2006). Даследчык падкрэслівае, што пры паглыбленым вывучэнні перыядаў развіцця лексікаграфіі можна адшукаць пэўныя ўстойлівыя структуры, наяўнасць якіх характарызуе не адзін, а некалькі перыядаў. Сукупнасць такіх устойлівых структур забяспечвае адзінства лексікаграфічнай традыцыі, “нягледзячы на тое, што яе змест паступова змяняецца пад уплывам унутраных і асабліва знешніх фактараў, у якасці якіх выступаюць стварэнне айчынных і замежных слоўнікаў новых тыпаў, з’яўленне новых сродкаў і спосабаў захоўвання інфармацыі, фарміраванне новых напрамкаў слоўнікавай справы і інш.” (Шчэрбін, 2006, с. 308).

У праекцыі на працэс стварэння тлумачальных слоўнікаў **В. К. Шчэрбін** мяркуе, што “фарміраванне на працягу XVIII – XX стагоддзяў навуковых акадэміяў у краінах Усходняй Славіі і стварэнне гэтымі акадэміямі ўласна беларускіх, рускіх і ўкраінскіх акадэмічных слоўнікаў дае падставу весці гутарку аб канчатковым афармленні асобна беларускай, рускай і ўкраінскай лексікаграфічных традыцый” (Шчэрбін, 2006, с. 310). Вучоны адзначае, што статус усебакова аформленай лексікаграфічнай традыцыі першай атрымала сістэма прац, ведаў і поглядаў рускіх лексікографаў (дзякуючы выданню ў 1789 – 1794 гг. шасцітомнага “Словаря Академии Российской”). Пазней сфарміраваліся беларуская лексікаграфічная традыцыя (“Словарь белорусского наречия” **И. И. Носовича**, 1870 г.;

“Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” ў 5 т.; 1977 – 1984) і ўкраінская (“Словник української мови” **Б. Д. Грінченко** ў 4 т.; 1907 – 1909, “Словник української мови” ў 11 т., 1970 – 1980). На думку **В. К. Шчэрбіна**, значны ўплыў на іх фарміраванне зрабіла менавіта руская лексікаграфічная традыцыя: “Па зразумелых прычынах больш ранняе выданне шэрагу рускіх тлумачальных слоўнікаў агульнанацыянальнага маштабу <...> і магчымасць іх выкарыстання беларускімі і ўкраінскімі лексікографамі ў сваёй штодзённай дзейнасці не маглі не ўплываць на характарыстыкі ствараемых акадэмічных слоўнікаў беларускай і ўкраінскай моў, а ў канчатковым выніку і на агульны змест беларускай і ўкраінскай лексікаграфічных традыцый” (Шчэрбін, 2006, с. 310).

У межах узнятай праблемы краевугольным каменем, важнай метадалагічнай цяжкасцю з’яўляецца размежаванне слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў па асобных нацыянальных традыцыях. З аднаго боку, сапраўды, “пры вывучэнні айчынай лексікаграфічнай практыкі немагчыма штучна адасобіць стварэнне і выкарыстанне беларускіх і іншамоўных (рускамоўных, англамоўных, польскамоўных і іншых) слоўнікаў адзін ад аднаго, таму што ў рэальным лексікаграфічным працэсе яны штодзённа ўзаемадзейнічаюць паміж сабой”, а “складанне нават аднамоўных слоўнікаў пэўнай нацыянальнай мовы адбываецца з улікам моцных бакоў лепшых слоўнікавых выданняў іншых краін і народаў, створаных на матэрыяле іншых нацыянальных моў” (Шчэрбін, 2006, с. 311). Аднак, з другога боку, ёсць сур’ёзныя навуковыя падставы меркаваць, што, напрыклад, “Украінска-беларускі слоўнік” (**В. П. Лемцюгова**; Мінск, 1980) і “Беларуска-ўкраінскі слоўнік” (**Р. П. Піўтарак, А. І. Скапненка**; Кіеў, 2007) пры ўсім іх знешнім падабенстве арыентуюцца на традыцыі розных краін.

Спрабуючы абгрунтаваць паняцце “*беларуская лексікаграфічная традыцыя*”, **В. К. Шчэрбін** адносіць да яе любыя тыповыя і паўтаральныя прыёмы апрацоўкі слоўнікавага матэрыялу (незалежна ад яго моўнай прыналежнасці і прадметна-тэматычнага характару), г. зн. “сістэму найбольш устойлівых рысаў і параметраў з любых (беларускамоўных і іншамоўных) слоўнікавых выданняў, падрыхтаваных беларускімі лексікографамі” (Шчэрбін, 2006, с. 312).

Ці дазваляе такое ўніфікацыйнае разуменне на практыцы размежаваць увесь корпус тэрміналагічных слоўнікаў па канкрэтных нацыянальных традыцыях? Падаецца, пры такім падыходзе “элементы перасячэння” будуць пераважаць над “элементамі ўнікальнасці”. У выніку значную колькасць тэрмінаграфічных выданняў давядзецца адначасова разглядаць і як беларускія, і як рускія, і як украінскія слоўнікі або валютататыўна

адносіць да пэўнай нацыянальнай традыцыі на падставе нацыянальнай прыналежнасці аўтараў. Гэта значыць, пастаўленая навуковая задача застанецца нявырашанай або будзе вырашана фармальна.

Таму, на наш погляд, падыход **В. К. Шчэрбіна**, у адпаведнасці з якім “да ліку беларускіх слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў <...> былі аднесены і рускамоўныя слоўнікі па мовазнаўстве, калі яны былі створаны ў Беларусі (напрыклад, “Опыт исторического словаря русской лингвистической терминологии: В 5 т.” **М. Г. Булахавы**, Мінск, 2002–2005) альбо выдадзены беларусамі за яе межамі (напрыклад, “Большой лингвистический словарь” **В. Д. Старычонка**, Растоў-на-Доне, 2008)” (Шчэрбін, 2017, с. 204), з аднаго боку, заслугоўвае ўвагі, а з другога – патрабуе развіцця.

Канкрэтызуючы ідэі **В. К. Шчэрбіна**, мы прапануем адносіць да беларускіх слоўнікі, якія:

- 1) напісаны на беларускай мове або змяшчаюць беларускую мову як адну з моў лексікаграфічнага апісання;
- 2) апублікаваны беларускімі аўтарамі на тэрыторыі Беларусі; у дадзеным выпадку паняцце беларускі можа трактавацца больш шырока за ‘беларус па нацыянальнасці’ і датычыцца даследчыкаў, якія нарадзіліся, пражывалі на тэрыторыі Беларусі, лічаць сябе прадстаўнікамі беларускай навуковай школы і інш.;
- 3) апублікаваны беларускімі аўтарамі па-за межамі тэрыторыі Беларусі.

Іншымі словамі, пры вызначэнні “нацыянальнай прыналежнасці” слоўнікаў выразна акрэсліваюцца тры асноўныя крытэрыі:

- 1) маркёр аўтарства;
- 2) маркёр выдавецтва;
- 3) маркёр мовы.

Прааналізуем моцныя і слабыя бакі кожнага з магчымых падыходаў.

Першы падыход: “маркёр аўтарства” – нацыянальная лексікаграфічная традыцыя вызначаецца па этнічнай прыналежнасці аўтара, месцы яго жыхарства.

Недахопы падыходу:

- 1) слоўнік лексікі мовы А, выдадзены аўтарам краіны Б, магчыма, будзе адчуваць уплыў лексікаграфічных традыцый Б, аднак лексіка, змешчаная ў ім, ад гэтага не стане лексікай мовы Б;
- 2) слоўнік лексікі мовы Б, апублікаваны аўтарам краіны А ў краіне А, у першую чаргу з’яўляецца ўкладам у культуру і навуку народа Б;

- 3) пры змяненні аўтарам А краіны пражывання на Б слоўнік лексікі мовы А аўтаматычна павінен будзе кваліфікавацца як слоўнік традыцыі краіны Б;
- 4) перавыданне (перапрацаванае выданне) слоўніка, які да гэтага публікаваўся ў краіне А, зробленае ў краіне Б, павінна будзе ацэньвацца як слоўнік традыцыі краіны Б;
- 5) наяўнасць калектыўных міжнародных праектаў: напрыклад, “Białorusko-polsko-rosyjski słownik terminów lingwistycznych i leksyki specjalnej = Беларуска-польска-рускі слоўнік лінгвістычных тэрмінаў і спецыяльнай лексікі = Белорусско-польско-русский словарь лингвистических терминов и специальной лексики” быў апублікаваны ў 1997 г. беларускім вучоным **В. Бекішам** і польскім даследчыкам **Г. Фантаньскім** (Bekisz – Fontański, 1997); у склад аўтараў “Русско-белорусско-китайского, белорусско-русско-китайского, китайско-русско-белорусского словаря-минимума лингвистической терминологии” (2016 г.) уваходзяць беларускія лексікографы **В. В. Патапава, М. А. Фамянкава, І. М. Фамянкуў**, і кітайскі лінгвіст **Лі Вэньган** (2016) і г. д.

Акрамя таго, аб’ектыўна адсутнічаюць механізмы, якія дазваляюць высветліць нацыянальную прыналежнасць аўтара слоўніка, сістэму яго нацыянальна-культурных каштоўнасцей, а ў шэрагу выпадкаў і краіну жыхарства. Асаблівая складанасці ўзнікаюць з калектыўнымі выданнямі, а таксама са слоўнікамі, падрыхтаванымі пад эгідай міжнародных навуковых арганізацый.

Другі падыход: “маркёр выдавецтва” – нацыянальная лексікаграфічная традыцыя вызначаецца па месцы выдання працы.

Недахопы падыходу:

- 1) слоўнік лексікі мовы А, створаны лінгвістамі краіны А, па эканамічных і іншых прычынах можа быць апублікаваны ў выдавецтве краіны Б;
- 2) слоўнік лексікі мовы А, падрыхтаваны лінгвістамі краіны Б, можа быць апублікаваны ў выдавецтве краіны Б, аднак з улікам традыцый краіны А;
- 3) слоўнік лексікі мовы А, першапачаткова выдадзены ў краіне А, можа быць перакладзены на мову краіны Б і выдадзены на мове жыхароў краіны Б (напр., “Словарь лингвистических терминов” **Ж. Марузо**);

4) існуе практыка міждзяржаўнага супрацоўніцтва розных выдавецтваў пры выданні слоўнікаў.

Трэці падыход: “маркёр мовы” – нацыянальная лексікаграфічная традыцыя вызначаецца па мове апісання лексічнага матэрыялу ў слоўніку.

Недахоп падыходу:

складанасць кваліфікацыі перакладных слоўнікаў, асабліва шматмоўных; верагодным (але невызначальным) крытэрыем можа стаць уваходная мова і мова лексікаграфічнага апісання.

Такім чынам, пры размеркаванні слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў па нацыянальных лексікаграфічных традыцыях мы прапануем карыстацца наступнымі крытэрыямі:

- а) прыналежнасць аўтараў да пэўнай лінгвістычнай традыцыі;
- б) месца публікацыі;
- в) мова-аб’ект апісання;
- г) метамова апісання.

У адпаведнасці з гэтымі крытэрыямі вылучаны тры ступені ідэнтыфікацыйнай лексікаграфічнай апраксімацыі (апраксімацыя – англ. approximation ‘набліжэнне, адэкватнасць, прыблізная дакладнасць’):

1) максімальная:

- тлумачальны vs. рэестравы слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён створаны аўтарам (-і) лінгвістычнай традыцыі А, апублікаваны на тэрыторыі А, апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы А;
- перакладны (тлумачальна-перакладны) слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён створаны аўтарам лінгвістычнай традыцыі А, апублікаваны на тэрыторыі А, апісвае лексіку мовы В з дапамогай мовы А vs. апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы В;

2) дастатковая:

- тлумачальны vs. рэестравы слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён створаны аўтарам лінгвістычнай традыцыі А vs. апублікаваны на тэрыторыі А, апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы А;
- перакладны (тлумачальна-перакладны) слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён створаны аўтарам лінгвістычнай традыцыі А vs. апублікаваны на тэрыторыі А, апісвае лексіку мовы В з дапамогай мовы А vs. апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы В;

3) прыблізная:

- тлумачальны vs. рээстравы слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён апісвае лексіку мовы А з дапамогай мовы А;
- перакладны (тлумачальна-перакладны) слоўнік належыць да лексікаграфічнай традыцыі А, калі ён апісвае лексіку мовы В з дапамогай мовы А.

Іншымі словамі, інкарпараваны “Словарь терминов”, апублікаваны **Г. В. Нестерчук** у Брэсце (Нестерчук, 2018), кваліфікуецца намі як слоўнік рускай тэрміналогіі, надрукаваны на тэрыторыі Беларусі беларускім аўтарам. “Большой лингвистический словарь” **В. Д. Стариченка**, апублікаваны ў Растове-на-Доне (Стариченок, 2008), таксама з’яўляецца слоўнікам рускіх тэрмінаў, выдадзеным беларускім аўтарам па-за межамі тэрыторыі Беларусі. З пункту гледжання метадалогіі беларускай тэрмінаграфіі абодва выданні – слоўнікі прыблізнай ступені апраксімацыі. Перакладны інкарпараваны слоўнік “Тэрміны і спецыяльныя паняцці і іх славацкія эквіваленты”, укладзены беларускімі даследчыкамі **А. І. Калечыц** і **Н. Б. Корынай** і апублікаваны ў Нітры, з’яўляецца беларускім слоўнікам дастатковай ступені апраксімацыі (Калечыц – Корына, 2013). “Слоўнік пра камічнае: мовазнаўчы аспект” прафесара Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта **В. І. Рагаўцова**, надрукаваны ў Магілёве, мэтазгодна разглядаць як беларускі тэрміналагічны слоўнік максімальнай ступені апраксімацыі (Рагаўцоў, 2010) і г. д.

Вылучаныя крытэрыі і прапанаваныя тыпы ідэнтыфікацыйнай лексікаграфічнай апраксімацыі з’яўляюцца аперацыйнымі і не могуць прэтэндаваць на ўсеагульнасць і ўніверсальнасць. Тэрмінаграфічныя выданні максімальнай і дастатковай ступені апраксімацыі выступаюць у якасці прэцэдэнтных крыніц пры комплексным даследаванні пэўнай нацыянальнай тэрмінаграфічнай традыцыі (напрыклад, пры вывучэнні беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі). Слоўнікі прыблізнай ступені апраксімацыі варта прыцягваць толькі ў якасці фонавага матэрыялу для параўнання і супастаўлення.

ЛІТАРАТУРА

- BEKISZ, W. – FONTAŃSKI H.: Białorusko-polsko-rosyjski słownik terminów lingwistycznych i leksyki. Katowice: Wydaw. Uniw. Śląskiego 1997. 156 с. ISSN 0239-6432.
- АБУШЕНКО, В. Л.: Традиция. In: Новейший философский словарь / сост. и гл. науч. ред. А. А. Грицанов. 3-е изд., исправл. Минск: Книжный Дом 2003, с. 1047 – 1048. ISBN 985-428-636-3.

- БУЛЫГИНА, Е. Ю. – ТРИПОЛЬСКАЯ, Т. А.: Деидеологизация словарного описания религиозного слова в русской лексикографической традиции. In: Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: История, филология. 2015. Т. 14. № 2, с. 61 – 67. ISSN 1818-7919.
- БУЛЫГИНА, Е. Ю. – ТРИПОЛЬСКАЯ, Т. А.: Универсальный и активный словарь: развитие лексикографической традиции или возвращение к истокам. In: Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. 2016. № 2 (30), с. 7 – 23. ISSN 2226-3365.
- КАЛЕЧИЦ, А. І. – КОРЫНА, Н. Б.: Тэрміны і спецыяльныя паняцці і іх славацкія эквіваленты. In: Марфалогія беларускай мовы: вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў. Нітра: УКФ 2013, с. 119 – 124. ISBN 978-80-558-0368-5.
- КАСАВИН, И. Т.: Традиции (в науке). In: Новая философская энциклопедия. Москва: Мысль 2010. Т. 4, с. 88. ISBN 978-2-244-01115-9.
- КОНЬКОВА, М. С.: Лексикографический анализ лексемы “традиция” в толковых словарях. In: Academy. 2018, № 1 (28), с. 66 – 69. ISSN 2412-8236.
- КУЗНЕЦОВА, Н. А.: Испанская лексикографическая традиция кодификации англицизмов и медиатексты о моде. In: Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 2016, № 2, с. 50 – 56. ISSN 2313-2264.
- НЕСТЕРЧУК, Г. В.: Словарь терминов. In: История лингвистических учений. Брест: БрГУ 2018, с. 224 – 228. ISBN 978-985-555-771-6.
- ПОТАПОВА, О. В. – ФОМЕНКОВА, М. А. – ФОМЕНКОВ, И. Н. – ЛИ ВЭНЬГАН: Русско-белорусско-китайский, белорусско-русско-китайский, китайско-русско-белорусский словарь-минимум лингвистической терминологии. Минск: БГУ 2016. 115 с. ISBN 978-985-566-280-9.
- РАГАЎЦОЎ, В. І.: Слоўнік пра камічнае: мовазнаўчы аспект. Магілёў 2010. 172 с. ISBN 978-985-480-663-1.
- РАЗУМОВА, Л. В.: Квебекская лексикографическая традиция XVIII – XIX веков. In: Ученые записки Забайкальского государственного гуманитарно-педагогического университета им. Н. Г. Чернышевского. 2012, № 2 (43), с. 103 – 105. ISSN 2076-7669.
- СТАРИЧЕНОК, В. Д.: Большой лингвистический словарь. Ростов-на-Дону: Феникс 2008. 810 с. ISBN 978-5-222-14468-8.
- ТОЛСТЫХ, В. И.: Традиция. In: Новая философская энциклопедия. Москва: Мысль 2010, с. 87 – 88. ISBN 978-2-244-01115-9.
- ЧЕРНЯК, В. Д.: “Вечные вопросы” культуры речи в лексикографической традиции и современной словарной интерпретации. In: Труды института русского языка им. В. В. Виноградова, 2017, № 13, с. 168 – 176. ISSN 311-150X.
- ШЧЭРБІН, В. К.: Аб’ём і змест паняцця “беларуская лексікаграфічная традыцыя”. In: Сучасныя праблемы беларускай лексікалогіі і лексікаграфіі. Мінск: Права і эканоміка 2006, с. 307 – 319. ISBN 985-442-292-2.
- ШЧЭРБІН, В. К.: Беларуская мовазнаўчая тэрмінаграфія. In: Спадчына Скарыны: да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання. Гомель: ГДУ 2017. Ч. 2, с. 204 – 208. ISBN 978-985-577-354-3.

POCHYBNOSTI AKO PREJAV EPISTEMICKO-EMOCIONÁLNEHO POSTOJA HOVORIACEHO¹

Jana Sokolová

Katedra rusistiky
Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (SR)

DOUBT AS A MANIFESTATION OF THE EPISTEMIC-EMOTIONAL ATTITUDE OF THE SPEAKER

Abstract: This study is a probe into the description and explanation of semantic, pragmatic and syntactic aspects of nominal and verbal nouns forming the onomasiological paradigm of doubt in Slovak. It focuses on the realization of the substantive lexeme of doubt (*pochybnosti*) and verbal lexemes doubt, become insecure, disbelieve, distrust, lose hope, be afraid of (*pochybovať, zneistiť, neveriť, nedôverovať, nedúfať, obávať sa*) within the framework of the doubt narrative in which the speaker is the subject of doubt. It is based on the assumption that the verbal actions of the speak reflect his/her practical experience and are implemented in discourse as (1) sharing the doubts and fears, or as (2) sharing the loss of doubt, fear, certainty, faith, trust, hope. It verifies the assumption that both the confirmatory and negated sharing in an assertive communication function updates the possibilities of applying a limited range of modal, adverbial and particulate expressions (and their possible collocation combinations), thereby externalizing the semantic-pragmatic values such as 'reasonability', 'temporality', 'completeness', 'confirmation', 'exclusion', 'relativization', 'reinforcement', 'weakening', 'option', 'necessity' and 'volition'. The study also points out some links between the axiological availability of language means and negation, which apply when verbalizing the content/meaning of propositions from an axiologically differentiated perspective of the speaker.

Keywords: doubt, speaker, attitude, value, sharing, discourse practice

*Veriť neznamená zhromažďovať istoty, ale vedieť pochybovať.
Anthony de Mello*

Pochybovanie je významnou súčasťou mentálnej výbavy človeka. Má skúsenostný charakter a reflektuje akoby rozpor medzi jeho vnútorným svetom a vonkajším svetom. Je výrazom obavy, neistoty alebo nedôvery. Len človek má schopnosť sebareflexie, váhania a rozhodovania sa medzi dvoma a viacerými alternatívami. Pochybovanie má poznávaciu (epistemickú)

¹ Štúdiá vznikla v rámci riešenia projektu VEGA 1/0067/19 *Jazykové reflexie sociálnej egoprezentácie a adresácie*.

a emocionálnu podstatu. Primárne vychádza z introspekcie a sebahodnotenia, sekundárne sa uplatňuje ako extrospekcia a hodnotenie niekoho iného alebo niečoho iného. Formy pochybností môžu mať rôzne stupne: a) pochybnosti, ktoré človek sám zakúša; b) pochybnosti, ktoré akceptuje, ale aktívne ich nesleduje; c) pochybnosti, ktoré sa snaží akceptovať, ale má k nim vonkajší vzťah bez osobnej zaangažovanosti; d) pochybnosti, ktorých nie si je vedomý. To znamená, že treba rozlišovať medzi akceptovaním a zakúšaním pochybností. Človek môže akceptovať rôzne formy pochybností, ktoré si uvedomuje, bez toho, aby ich sám prežíval. Pochybovanie sa vyznačuje dvojitým smerovacím potenciálom: na jednej strane je stenické (aktivujúce) a stimuluje a na druhej strane je astenické (dezaktivujúce). Nevyžaduje (ale nevylučuje) dôsledné zdôvodňovanie príčin a stimulov. Vo svojom základe má nepretržité porovnávanie. Ukazuje sa teda, že pochybovanie je predovšetkým osobným pocitom (precitovaným alebo akceptovaným); subjektom pochybovania je vždy človek; objektom pochybností je *niekto* alebo *niečo*; pochybovanie je spojené s hodnotením, v pozadí ktorého stojí predstava istých horizontov zmyslu či hodnotových rámcov, v intenciách ktorých človek niečo prezentuje. Hypotetický scenár introspektívnych pochybností je nasledovný: *niečo sa stalo; subjekt (S) stráca istotu; S pociťuje neistotu ohľadne niečoho alebo niekoho; S prežíva niečo nepríjemné; S si to neželá; S koná aby neistotu prekonal*. Prekonanie pochybností vedie k istote (pochybnosti sú pragmatickým korelátom istoty), prehĺbenie pochybností vyúsťuje do skepsy.

V dejinách filozofie sa pochybovanie stalo filozofickou témou v rôznych jeho obmenách a súvislostiach. Je spájané najmä s istotou, pravdou, vierou a skepsou. Na radikálnej metodologickej pochybnosti svoju filozofiu založil René Descartes. Vychádzal z toho, že nepochybne isté je predovšetkým to, čo je vo vnútri mysle. Objavil pevný základ pre myslenie: aj keď človek spochybní úplne všetko, nemôže spochybniť to, že myslí a teda je – myslím, teda som (*Dubito ergo cogito, cogito ergo sum*). Pochybnosť sa tak stala základom nepochybnej istoty. Koncom 60. rokov 19. storočia proti metóde univerzálnej pochybnosti R. Descartesa vystúpil Charles C. Pierce. Zvláštnu pozornosť venoval poznávacej funkcii pojmov *pochybnosť* (doubt) a *presvedčenie* (belief). Pochybnosť charakterizuje ako nepokojný a neuspokojivý stav, z ktorého sa usilujeme vymaniť a dostať sa do stavu presvedčenia. Toto úsilie nazýva *skúmaním* (inquiry).

Pre Edmunda Husserla, ktorý priamo nadväzuje na Descartovu istotu, prototypom istých poznatkov sú mentálne obsahy, o ktorých, podľa neho, nemôžeme pochybovať, sú isté, a teda, ako sa zdá, aj pravdivé. David Hume hovorí o „umiernenej skepse“, ktorú treba korigovať „zdravým rozumom“. Pre Immanuela Kanta je pochybnosť „protikladom a prekážkou proti

domnienkám“. Pochybnosť sa stáva nástrojom kritiky a hlbšieho poznania a oddeľuje sa od radikálnej skepsy. Søren Kierkegaard bol napr. presvedčený, že mať vieru znamená zároveň mať pochybnosti. Jeho veľkou témou (a celej existenciálnej filozofie) je hlboká pochybnosť vedúca až k celkovému zúfalstvu. Ludwig Wittgenstein považuje skepticizmus nielen za vratký, ale „zrejme nezmyselný“. Polemizoval s radou téz modernej filozofie subjektu (kartezianstvom a empirizmom) a odmietol ich hlavné princípy, podľa ktorých platilo, že pravdivé poznanie musí byť výsledkom postupu metodologickej skepsy a mať apodiktický charakter, resp. byť založené na evidentných a nespochybniteľných empirických danostiach a faktoch. Poukázal na to, že jazyk je prvkom, ktorého gramatické štruktúry konštituujú a určujú horizont („obraz“) nášho sveta, a teda nášho vedenia, poznania a konania. Je systémom gramatických pravidiel, ktorý všetkým jazykovým výrazom prepožičiava ich príslušné kognitívne znaky (istotu, pochybovanie, argumentáciu, vieru). „O *pochybnosti* si vytvárame mylný obraz“ (Wittgenstein, 2010, s. 60). Nepochybujem, že v kytici ruží, ktorú som dostala, sú ruže. To, že sú to ruže, jednoducho viem. „Viem = je mi to známe ako isté“ (ibid, s. 64). Vieme, že Zem je guľatá. Vieme, že voda vrije pri 100 °C. Ako to vieme? – Veríme tomu. „Existuje veľké množstvo všeobecných skúsenostných viet, ktoré pre nás platia ako isté“ (ibid., s. 64). Základom istoty je (minulá) skúsenosť. Nie je to len moja skúsenosť, ale skúsenosť ostatných, od ktorých získavame poznanie.

V ďalšom výklade sa zameriame na lingvistické aspekty pochybností a pochybovania, ktoré tvoria verbalizovaný súbor epistemicko-emočných konceptov, mentálnych konštruktov² v *onomaziologickej paradigme pochybností*.

Onomaziologická paradigma pochybností vyjadruje ideu jazykovej koexistencie pochybností, obáv, (ne)dôvery a (ne)istoty. Jadro onomaziologického poľa pochybností tvoria predovšetkým substantívne (*pochybnosť, nedôvera, beznádej, obava, neistota*) a slovesné pomenovania (*pochybovať, zneistiť, neveriť, nedôverovať, nedúfať, obávať sa*). Sú to jednak lexikálne (slovníkové) a jednak diskurzívne fenomény.

Lexikálne substantívne pomenovania v slovenčine vstupujú do opozičných vzťahov, ktoré reflektujú na jednej strane aspekt neistoty, nedôvery, pochybností, obáv, beznádeje, skepsy a na druhej aspekt istoty, viery, dôvery, nádeje:

² Mentálne konštrukty sú verbalizované kognitívne reakcie. Poznávacím znakom kognitívneho spracovania je flexibilita reakcie, keďže „kognícia nám dáva priestor pre rozhodovanie“ (Nakonečný, 2012, s. 92). Mentálne konštrukty, ktoré sú lexikalizované v *onomaziologickej paradigme pochybností*, sú usporiadané ako lexikón (mentálny slovník) a ako sieť vzťahov.

neistota	↔	istota
∅	↔	viera
nedôvera	↔	dôvera
pochybnosť	↔	∅
obava	↔	∅
beznádej	↔	nádej.

Lexéma *pochybnosti* z pohľadu diskurzu má predpoklady vytvárať spojenia s adjektívami, substantívami a verbami.

V prvej prenomínálnej zóne sme identifikovali atribúcie, ktoré sú zoskupené podľa jednotlivých faktorov označujúcich nielen uhol pohľadu, ale najmä sémantickú dominantu, klasifikačný marker, ktorý je vyčlenený onomaziologicky, pričom v sieti vzťahov sa definuje ako uzol (porov, Sokolová, 2017, s. 120): časový faktor: *nové, prvé, nekonečné, staré, rané*; hodnotiaci faktor: *vážne, kruté, primerané, dotieravé, silné, veľké, značné, zvláštne, zásadné, závažné, mučivé, významné, rozumné*; faktor častosti: *časté*; faktor dejovej vlastnosti: *rastúce, pretrvávajúce, kľúčiace, nečakané, nežiaduce, žiaduce*; faktor jednotlivosti: *jednotlivé*; faktor jestvovania: *existujúce*; faktor komplexnosti: *všetky, nijaké, žiadne*; faktor mnohosti: *viaceré, mnohé, značné, dostatočné, početné, toľké*; faktor možnosti: *možné, všemožné, prípadné*; faktor nadobudnutej vlastnosti: *oprávnené, dôvodné, opodstatnené, neskrývané, nepopierateľné, motivované, uspané, rozohnané*; faktor (ne)určitosti: *niektoré, nejaké, dajaké, akékoľvek, akési; isté, určité*; faktor odkazovania: *spomínané*; faktor podobnosti: *podobné, rovnaké*; faktor poradia: *prvé, ďalšie, posledné*; faktor pôvodu: *pôvodné*; faktor prislúchania: *svoje, moje, tvoje, jeho, jej, naše, vaše, ich; vlastné, dcérine, trénerove, prezidentove, Jakubove, Tomášove, Monikine, Gadamerove*; faktor rozdielnosti: *rôzne, všelijaké, rovnaké*; faktor súhrnu: *všetky*; faktor umiestnenia: *vnútorné*; faktor vonkajších charakteristík: *zjavné, skryté*; faktor vymedzenia: *každé*; faktor typov: *politické, zákulisné, intelektuálne, pocitové, súkromné, osobné, ministerské, právne, vedecké, procesné, etické* a i.

Z voľných spojení so substantívami možno spomenúť napr. *slová pochybností* (2 výskyty),³ *prvok pochybnosti* (3 výskyty), *výraz pochybnosti* (6 výskytov), *stav pochybností* (9 výskytov), *záblesk pochybnosti* (13 výskytov), *koniec pochybností* (12 výskytov), *začiatok pochybností* (25 výskytov), *náznak pochybnosti* (105 výskytov). Viazané spojenia rozvíjajú významy množstva a negatívnej hodnoty. Napr. v kolokáciách *zrnko pochybností*, *zrníčko pochybností*, *štipka pochybností*, *mráček pochybností* sa uplatňuje význam veľmi malého

³ Počet výskytov je prevzatý zo Slovenského národného korpusu (verzia prim-9.0-public-sane).

množstva, v spojeniach *mračná pochybnosť*, *mrak pochybnosť* sa naopak realizuje význam veľkého nahromadeného množstva. Impulz vzniku pochybností vyjadrujú spojenia: *iskra pochybností*, *iskierka pochybností*, *semienko pochybností*. Slovné spojenie *tieň pochybností* sa v slovenčine spája (i) s náznakom, stopou pochybností, (ii) s podozrievaním. Neželanú prítomnosť entít spôsobujúcich ujmu, diskonfort, nepokoj vyjadrujú spojenia: *červík pochybností*, *červ pochybností*, *osteň pochybností*, *démon pochybností*, *čertík pochybností*, porov. frazému □ *niekoho hryzie/hlodá/zožiera červík pochybností*.

Človek personifikuje pochybnosti, porov.: (i) vznik pochybností: *pochybnosti vznikli*, *pochybnosti sa zrodili*, *pochybnosti sa vynárajú*, *pochybnosti sa vkrádajú*, *pochybnosti sa začali*, *pochybnosti sa objavili*, *pochybnosti prišli*, *pochybnosti sa zakradli*, *pochybnosti prepadli niekoho*, *pochybnosti sa vyskytli*; (ii) pretrvávajúce pochybnosti: *pochybnosti existujú*, *pochybnosti ostávajú*, *pochybnosti pretrvávajú*, *pochybnosti sa vrátili*, *pochybnosti panujú*; (iii) rozšírenie pochybností: *pochybnosti sa prehĺbili*, *pochybnosti sa množia*, *pochybnosti sa stupňujú*, *pochybnosti sa roja*, *pochybnosti bujneli*, *pochybnosti pribudli*; (iv) ukončenie pochybností: *pochybnosti zmizli*, *pochybnosti sa rozplynuli*, *pochybnosti sa rozptýlili*, *pochybnosti sa stratili*; (v) prejavy pochybností: *pochybnosti hryzú*, *pochybnosti mučia*, *pochybnosti žerú*, *pochybnosti zožierajú*, *pochybnosti hlodajú*, *pochybnosti nahlodávajú*, *pochybnosti mučia*, *pochybnosti trápia*, *pochybnosti ťažia*, *pochybnosti sa zabýsli*, *pochybnosti zmietajú*.

Sloveso uvádza substantívum *pochybnosti* do dejového stavu, v ktorom hovoriaci môže: (i) prežívať stav pochybností: *(ne)mať pochybnosti*, *(ne)prežívať pochybnosti*, *(ne)pripúšťať si pochybnosti*; (ii) verbálne alebo neverbálne prejavovať pochybnosti: *(ne)vyjadriť pochybnosti*, *(ne)vysloviť pochybnosti*, *vyvracať pochybnosti*, *ozrejmiť pochybnosti*, *(ne)vylúčiť pochybnosti*, *tlmočiť pochybnosti*; (iii) potláčať pochybnosti: *prekonávať pochybnosti*, *odhodiť pochybnosti*, *odstrániť pochybnosti*, *odložiť pochybnosti*, *dušiť pochybnosti*, *utíšiť pochybnosti*; (iv) spôsobovať u niekoho stav pochybností: *zasiať pochybnosti*, *vyvolávať pochybnosti*, *vzbudiť pochybnosti*, *odstrániť pochybnosti*, *vrhať pochybnosti*, *znásobiť pochybnosti*, *rozvíriť pochybnosti*, *pripúšťať si pochybnosti*, *vnieť pochybnosti*.

Pochybovanie sa v slovenčine spája akoby so **stratou**, a to a) stratou istoty, b) stratou dôvery alebo c) stratou viery. V pozadí pochybností je silná metafora *mentálneho vlastníctva*, ktorá umožňuje *niečo mať* a *niečo nemať*, *niečo nadobudnúť* a *niečo stratiť*, porov.: (i) *mať pochybnosti*, *mať obavy*, *mať dôveru*, *mať istotu*, *mať vieru*; (ii) *nemať pochybnosti*, *nemať obavy*, *nemať dôveru*, *nemať istotu*, *nemať vieru*; (iii) *nadobudnúť pochybnosti*, *nadobudnúť dôveru*, *nadobudnúť istotu*, *nadobudnúť vieru*; (iv) *získať pochybnosti*, *získať*

dôveru, získať istotu, získať vieru; (v) stratíť pochybnosti, stratíť dôveru, stratíť istotu, stratíť vieru.⁴

Kolokáciu typu *mať pochybnosti* možno vysvetliť na pozadí metaforickej transpozície posesívnych konštrukcií typu *mať dom*. Tento proces potvrdzuje jednu z tendencií semaziologického vývinu významov, ktorý podľa E. Traugottovej (2002) reflektuje: významy založené na externej situácii sa prehodnocujú na významy založené na internej (kognitívne, percepčne, evaluatívne uchopenej) situácii (porov. Ivanová, 2017, s. 85).

Slovesné pomenovania v onomaziologickej paradigme pochybností vstupujú do opozičných vzťahov, ktoré reflektujú tak procesuálny aspekt neistoty, pochybností, nedôvery, beznádeje, obáv, ako aj procesuálny aspekt dôvery, viery, nádeje a obáv:

zneistiť	↔	∅
zneistiť	↔	∅
pochybovať	↔	nepochybovať
obávať sa	↔	neobávať sa
nedôverovať	↔	dôverovať
neveriť	↔	veriť
nedúfať	↔	dúfať.

Slovesné pomenovania vytvárajú korelácie jednoslovných a viacslovných výrazov, porov.: *pochybovať* ↔ *mať pochybnosti*; *obávať sa* ↔ *mať obavy*; *nedôverovať* ↔ *pociťovať nedôveru*; *zneistiť* ↔ *pociťovať neistotu*; *zneistiť* ↔ *spôsobíť neistotu*.

Sloveso *pochybovať* patrí medzi epistemické slovesá typu *(ne)vie, že...; (ne)verí, že...; (ne)pochybuje, že...* Vyznačuje sa slabou negatívnou disponibilitou,⁵ ktorá sa vzťahuje na negatívne disponované jazykové prostriedky realizujúce inferencie aj s pozitívnym obsahom, t. j. vyznačujú sa osciláciou medzi negatívnou a pozitívnou projekciou. Vlastnosťou prirodzeného jazyka je, že umožňuje uplatňovať prevrátenú polaritu kladu a záporu, ktorá má dve podoby: (a) z kladnej výpovede vyplýva negácia, ktorá umožňuje viacero alternatív výkladu situácie: *Pochybujem, že príde.* ≈ *neviem, či príde* → možno

⁴ Koncept 'straty viery' sa preniesol do frazeológie, porov. □ *neveriaci Tomáš*.

⁵ Axiologická disponibilita je sémanticko-pragmatická vlastnosť jazykových prostriedkov (lexikálnych výrazov, spojení a konštrukcií), ktorá determinuje syntaktické štruktúry ich použitia a ovplyvňuje zmysel a adekvátnosť komunikačnej interakcie (Sokolová, 2020).

príde, možno nepríde; \approx neverím, že príde \rightarrow nepríde; (b) z negovanej výpovede vyplýva kladná, ktorá ruší alternatívnosť v prospech jediného výkladu situácie: *Nepochybujem, že príde.* \approx viem, že príde \rightarrow príde; \approx verím, že príde \rightarrow príde.

V ďalšej časti príspevku si všimneme naratívne participantské pochybovanie, v ktorom subjektom pochybovania je hovoriaci. Vychádzame z predpokladu, že verbálne konanie hovoriaceho sa v diskurzívnej praxi realizuje ako (1) zdieľanie pochybností a obáv alebo ako (2) zdieľanie straty pochybností, obáv, istoty, viery, dôvery, nádeje.

1.1. Hovoriaci zdieľa pochybnosti

Hovoriaci zdieľaním pochybností vypovedá o svojom psychofyziologickom stave alebo epistemickom náhľade. Pochybnosti interpretuje v zmysle kongruentných pocitov a prejavov⁶ obáv, neistôt, nedôvery, beznádeje, strachu, váhania, malovernosti, roztržitosti, viny, skepsy, zvedavosti, predtuchy, rozčarovania, bezradnosti, podozrení, rozpakov, výhrad, nejasností, rozporov, sklamaní, trápení a pod.

Výrazy *pochybujem, mám pochybnosti* aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'temporálnosť', 'potvrdenie', 'relativizovanie', 'posilnenie', 'oslabenie', 'možnosť', 'nutnosť', 'volitívnosť'.

Sémanticko-syntakticky je zdieľanie pochybností disponované na (a) pochybnosti ohľadom niečoho, resp. niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený predložkovým substantívom, resp. predložkovým zámenom (o S_I/o PRON_I): *Pochybujem o správnosti tohto postupu. – Pochybujem o tebe aj o sebe. – Pochybujem o tom, že je ešte medzi živými.*; (b) pochybnosti z hľadiska naplnenia cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojku že (VV_{že}): *Pochybujem, že sa ti to tak skoro podarí. – Pochybujem, že by sa ešte vrátil.*; (c) pochybnosti z hľadiska naplnenia eventuálnych cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojku či (VV_{či}): *Pochybujem, či by som ja vedel byť taký veľkorysý.*

Pragmaticky je zdieľanie pochybností orientované na:

(i) dôvodnosť pochybností: *Neviem, **prečo** pochybujem, že prijmeš výborne ako odpoveď. – Celkom logické vysvetlenie, **preto** pochybujem, že sa bude nad tým hlbšie zamýšľať. – To by bola zlá investícia, **pretože** pochybujem, že moje*

⁶ Pomenovania kongruentných pocitov a prejavov uvádzame podľa dokladov zo Slovenského národného korpusu, v ktorých výraz *pochybnosti* bol súčasťou viacnásobného vetného člena.

deti v ňom budú môcť ešte bývať. – Radím vám to len preto, **lebo** pochybujem, že preparát dostane v lekárni.;

(ii) temporálnosť pochybností: **Stále** pochybujem o svojej práci. – Dôverujem a **neustále** pochybujem.;

(iii) potvrdenie pochybností: **Vždy** pochybujem a snažím sa pootvoriť si ďalšie neznáme dvere. – Musím sa ti priznať, ešte **vždy** mám pochybnosti.;

(iv) potvrdenie + volitívnosť pochybností: O tom **vôbec nechcem** pochybovať.;

(v) relativizovanie pochybností: Či Berija chystal demokratický puč – o tom **akosi** pochybujem.;

(vi) posilnenie pochybností: O tom **silne** pochybujem. – Lebo čím som staršia, tým **viac** pochybujem.;

(vii) oslabenie pochybností: Nuž, o tom **trochu** pochybujem. – **Najmenej** pochybujem o pravdivosti (o umeleckej pravdivosti pochybujem vždy) toho, čo píšem.;

(viii) možnosť pochybností: A ešte sa ma pýtaš, ako **môžem** pochybovať o tvojej láske.;

(ix) nutnosť pochybností: Rád by som veril, ale nemôžem, **musím** pochybovať. – Vždy ma učil, že **mám** pochybovať o nálepkách, ktorými ma ostatní chcú označiť.;

(x) volitívnosť pochybností: Chcem žiť ako všetci ľudia: hnevať sa, nenávidieť, pochybovať... **chcem** pochybovať, čert aby to vzal!; Je to jeho vyjadrenie, o ktorom **nechcem** pochybovať.

1.2. Hovoriaci zdieľa obavy

Zdieľanie obáv je prezentovanie pocitov, prežívania a prejavov hovoriaceho ohľadom nespokojnosti, pravdepodobnosti nežiadúcich dopadov, nenaplnenia cieľov, neželaných dôsledkov istých aktivít či faktov. Okrajovo môže signalizovať zbavovanie sa zodpovednosti. Obavy sprevádzajú pochybnosti, nespokojnosť, rozčarovanie, rozhorčenie, sklamanie, bezradnosť, ľútosť, strach, hrôza, nepokoj, úzkosť, hnev, úzkosť, utrpenie, panika, skepticizmus, podozrenia, výčitky a i.

Výrazy *obávam sa*, *bojím sa*, *mám obavy* aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'temporálnosť', 'potvrdenie', 'relativizovanie', 'posilnenie', 'oslabenie', 'nutnosť'.

Sémanticko-syntakticky je zdieľanie obáv disponované na (a) obavy ohľadom niečoho a niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený predložkovým substantívom v lokáli, resp. predložkovým zámenom v lokáli (o S_i/o PRON_L): *Obávam sa o jej život.* – *Obávam sa o budúcnosť tejto*

univerzity. – *Bojím sa o svoje deti...*; (b) obavy z hľadiska naplnenia cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojkou *že* (VV_{že}): *Obávam sa, že dvojnásobné platy tak skoro nebudú. – Taká som povaha a obávam sa, že to nezmením.*; (c) obavy z hľadiska naplnenia eventúálnych cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojkou *či* (VV_{či}): *Obávam sa, či je náš zámer správny. – Obávam sa, či je to vôbec perspektívne.*

Pragmaticky je zdieľanie obáv orientované na:

(i) dôvodnosť obáv: *Súmrak v krajine i vo mne umocnili všadeprítomné kopce, a ja som sa v duchu pýtal, **prečo** sa obávam cesty touto krajinou. – Je to veľmi riskantné, **lebo** sa obávam, že toky peňazí do športu zastali. – V okolí je obytná zóna, **preto** sa obávam dopadov na životné prostredie ako aj na bývanie ľudí. – Do pouličných zbierok neprispievam, **pretože** sa obávam, že to nejde na tie správne miesta.*;

(ii) temporálnosť obáv: ***Stále** sa obávam, že príde k ekologickým problémom súvisiacim s vyčerpávaním zdrojov a ničením životného prostredia.*;

(iii) potvrdenie obáv: ***Vždy** sa obávam, či nepríde príliš málo ľudí. – **Vždy** mám obavy zo zápasov v Nitre.*;

(iv) potvrdenie obáv + dôvodnosť obáv: *A **práve preto** sa obávam, že mama zoberie moje tehotenstvo ako veľkú tragédiu!*;

(v) relativizovanie obáv: *Prepáčte mi, že sa krútim v kruhu, ale **zrejme** sa obávam oprávnene.*;

(vi) posilnenie obáv: ***Veľmi** sa obávam, že sa nič nemení...*;

(vii) oslabenie obáv: ***Trochu** sa obávam puberty. – **Trochu** sa obávam, ako to s nimi zamáva.*;

(viii) nutnosť obáv: ***Musím** sa obávať, či nebudem mať nepríjemnosti s návratom.*

2.1. Hovoriaci zdieľa stratu pochybností

Strata pochybností sa spája s nástupom viery a istoty. Výrazy *nepochybujem, nemám pochybnosti* aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'temporálnosť', 'završenosť', 'potvrdenie', 'vylúčenie', 'nutnosť' a ich prípadné kombinácie.

Zdieľanie straty pochybností je sémanticko-syntakticky disponované na (a) stratu pochybností ohľadom niečoho, resp. niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený predložkovým substantívom v lokáli, resp. predložkovým zámenom v lokáli (o S_I/o PRON_I): *Nemám pochybnosti o zámeroch tejto vlády. ≈ verím zámerom tejto vlády; Nepochybujem o tom, že sa dostaneme*

do prvej šestky. \approx verím tomu,⁷ že sa dostanem do prvej šestky; (b) stratu pochybností z hľadiska naplnenia cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojkou že (VV_{že}): *Nepochybujem, že sa s tým dokáže vyrovnáť aj sám.* \approx verím, že sa s tým dokáže vyrovnáť aj sám.

Pragmaticky je zdieľanie straty pochybností orientované na:

(i) dôvodnosť straty pochybností: *Konzultoval som postup s mojou rodinou a klubom, preto nepochybujem o tom, že som sa rozhodol dobre.* – *Ak je to tak, mám pre teba týchto pár rád, ak sa to vôbec dá tak nazvať, lebo nepochybujem o tom, že na to by si prišla aj sama.* – *Dúfam, že Slovenská televízia urobila Slovensku radosť tým, že sprostredkovala priamym prenosom toto oratórium, pretože nepochybujem, že si to vychutnali tisíce fajnšmekrov dobrej muziky a spevu na Slovensku.;*

(ii) temporálnosť straty pochybností: **Dnes** *nepochybujem, na koho pokyn to bolo.* – **Dnes** *nemám pochybnosti, či som urobil dobre.;*

(iii) temporálnosť straty pochybností + završenosť straty pochybností: **Teraz už** *nepochybujem, že konám správne.;*

(iv) završenosť straty pochybností:⁸ **Už** *o tom nepochybujem.* – **Už** *nemám pochybnosti, že sa blíži koniec nášho sveta.;*

(v) potvrdenie straty pochybností: **Samozrejme** *nepochybujem o tom, že Grécko je významnou futbalovou krajinou.* – **Vôbec** *nepochybujem, či podobné stretnutia za to stoja, ani tie najchúlostivejšie.* – *O tom vôbec nepochybujem.* – **Vôbec** *nemám pochybnosti o tom, že bude odsúdený.;*

(vi) vylúčenie straty pochybností: **Nikdy** *nepochybujem, či som sa správne rozhodla.* – *Osobne o tom ani nepochybujem.;*

(vii) nutnosť straty pochybností: *Vzhľadom na značku nemusím pochybovať o tom, že to, čo predávam, je to najlepšie z najlepšieho.*

2.2 Hovoriaci zdieľa stratu obáv

Strata obáv naznačuje potlačenie a prekonanie strachu a nástup viery a vedenia. Výrazy *neobávam sa*, *nemám obavy* aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'temporálnosť', 'potvrdenie', 'vylúčenie', 'posilnenie', 'nutnosť'.

Sémanticko-syntakticky je zdieľanie straty obáv disponované na (a) stratu obáv ohľadom niečoho, resp. niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený

⁷ Ukazovacie zámeno *to* odkazuje na entitu, ktorá je predmetom záujmu hovoriaceho. Situačný participant *to* vyjadruje spredmetnený záujem (porov. Ivanová, 2017).

⁸ Završenosť straty pochybností, viery, dôvery, nádeje sa v slovenčine spája s negatívnymi asertívnymi vetami s časticou *už* označujúcou zmenu „stavu vecí“.

predložkovým substantívom v lokáli (o S_L) alebo substantívom v akuzatíve (S_A): *Neobávam sa o svoju budúcnosť, ani o svoju kariéru. – Dvojitého občianstva sa neobávam. – Konfliktov sa neobávam, skôr naopak.*; (b) stratu obáv z hľadiska naplnenia cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojkou že (VV_{že}): *Neobávam sa, že by sme to nezvládli.*

Pragmaticky je zdieľanie straty obáv orientované na:

(i) dôvodnosť straty obáv: *Som pomerne dobrý metodik, a preto sa neobávam o správne uplatnenie. – Naozaj, zlatých medailí by ešte mohlo byť niekoľko, lebo sa neobávam toho, že by vek mohol negatívne ovplyvniť moju výkonnosť.*;

(ii) temporálnosť straty obáv: *Zatial' sa neobávam. – Tento rok sa neobávam vplyvu volieb.*;

(iii) potvrdenie straty obáv: *Určite sa neobávam nejakej inzultácie zo strany futbalových fanúšikov. – Určite sa neobávam, že by nás mohli Košičania „schladiť“.*;

(iv) vylúčenie straty obáv: *Bývam v Prahe a takmer nikdy sa neobávam, že by som zažil útok.*;

(v) posilnenie straty obáv: *Absolútne sa neobávam možných trestno-právnych postihov.*;

(vi) nutnosť straty obáv: *Nemusím sa obávať, že sa urazíš a odídeš. ≈ viem, že sa neurazíš a neodídeš.; Pred žiadnym súperom nemusím mať obavy, ak som vo forme. ≈ nemám strach zo žiadneho súpera.*

2.3 Hovoriaci zdieľa stratu istoty

Strata istoty je silný koncept, ktorý naznačuje psychofyzologický stav hovoriaceho ohľadom rozčarovania, sklamania, ľútosti. Hovoriaci vyjadruje svoju neistotu, a tým signalizuje nástup pochybností. Kongruentnými pocitmi a prejavmi sú pochybnosti, nedôvera, obavy, beznádej, zúfalstvo, ustarostenosť, nestabilita, úzkosť, strach, nerozhodnosť, zmätok, nepredvídateľnosť a i.

Výrazy *zneistiť* a *stratiť istotu* aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'temporálnosť', 'potvrdenie', 'vylúčenie', 'relativizovanie', 'posilnenie', 'oslabenie', 'možnosť', 'nutnosť'.

Sémanticko-syntakticky je zdieľanie straty istoty súvisí so stratou istoty: *Zneistel som. – Stratil som istotu, nevedel som, čo mám robiť. – Strácam istotu a začínam pochybovať, že Slovensko je právnym štátom.*

Pragmaticky je zdieľanie straty istoty orientované na:

(i) dôvodnosť straty istoty: *Niekoľko dní som nestihol sledovať správy, preto nemám istotu, či je ešte stále u nás demokracia, alebo už nie. – Vysvetli mi to po lopate, pretože nemám istotu, či som ťa správne pochopil. – Zamestnať sa však nemôžem, lebo nemám istotu, že tá práca by bola natrvalo.*;

(ii) temporálnosť straty istoty: **Vtedy** <odrazu, zrazu, vzápätí, v prvom momente, na chvíľu, na okamih, nakrátko, opäť> som zneistel. – Nevieť si spomenúť a **odrazu** strácam istotu A **teraz** nemám istotu, či sa mi to podarilo. – **Stále** nemám istotu, či budem vedieť povedať, čo chcem. – **Stále** nemám istotu, či nás podviedla, alebo nie.;

(iii) potvrdenie straty istoty: **Určite** nemám istotu. – **Vôbec** nemám istotu, že som to správne premyslel.;

(iv) vylúčenie straty istoty: **Nikdy** nemám istotu, že sa domov vrátim živá.;

(v) relativizovanie straty istoty: **Akosi** som zneistel... – **Nejako** strácam istotu...;

(vi) posilnenie straty istoty: **Velmi** som zneistel.; **Úplne** som zneistel. – Ešte **väčšmi** strácam istotu, hoci z výšky by malo byť všetko zreteľnejšie.;

(vii) oslabenie straty istoty: **Trochu** <trošku> som zneistel.;

(viii) možnosť straty istoty: **Nemôžem** si byť istá ničím.;

(ix) nutnosť straty istoty: **Nemusím** si byť istý, či zostanem.

2.4 Hovoriaci zdieľa stratu viery

Strata viery je stratou schopnosti veriť v niečo, čo je abstraktné (šťastie, dobro, láska, osud, zázrak a i.) alebo nadprirodzené (Boh, anjel, čert, diabol, mátohy, bosorky, raj, peklo, zmŕtvychvstanie, reinkarnácia, večnosť, čary, kliatby a i.). Kongruentnými pocitmi a prejavmi neviery sú pochybnosti, nedôvera, beznádej, zúfalstvo, nesúhlas, ľahostajnosť, strach, žiaľ, pesimizmus a i.

Výraz *neverím* aktualizuje sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'temporálnosť', 'zavŕšenosť', 'potvrdenie', 'vylúčenie', 'relativizovanie', 'možnosť', 'nutnosť', 'volitívnosť' a ich prípadné kombinácie.

Sémanticko-syntakticky je zdieľanie straty viery disponované na (a) stratu viery ohľadom niečoho, resp. niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený predložkovým substantívom v akuzatíve (v S_n /na S_n), resp. zámenom v datíve (PRON_D): *Ja neverím v romantickú lásku.* – *Neverím ti!*; (b) stratu viery z hľadiska naplnenia cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojkou *že* (VV_{že}): *Neverím, že tým niečo zmením.* – *Neverím, že by to pomáhalo.*

Pragmaticky je zdieľanie straty viery orientované na:

(i) dôvodnosť straty viery: *Toto je jeden z dôvodov, **prečo** neverím v tie hlúposti.* – *Kúpiť lístok by nemal byť problém, **lebo** neverím, že zápas našich bude vypredaný.* – *Všetci sú pripravení bojovať až do konca, **preto** neverím, že prímerie pretrvá.*;

(ii) temporálnosť straty viery + relativizovanie straty viery: **V poslednom čase** však **akosi** neverím na náhody. – **Stále** tomu **akosi** neverím... – **Ešte asi** neverím tomu, čo sa všetko udialo.;

(iii) temporálnosť straty viery + možnosť straty viery: **Stále** tomu **nemôžem** uveriť.;

(iv) završenosť straty viery + nutnosť straty viery: *Ja vám **už nemusím** veriť.*;

(v) potvrdenie straty viery: *Na šťastné hviezdy **určite** neverím, ani na žiadne veštenie, horoskopy, šťastné čísla a podobné „bosoráctvo“. – Na znamenia a podobné veci **vôbec** neverím.*;

(vi) vylúčenie straty viery: **Nikdy** neuverím, že to bola samovražda.;

(vii) vylúčenie straty viery + temporálnosť straty viery: **Ani teraz** vám neverím.;

(viii) relativizovanie straty viery: *Ja tomu, vieš, **akosi** neverím, nezdá sa mi to.*;

(ix) možnosť straty viery: **Nemôžem** uveriť, že je to pravda.;

(x) nutnosť straty viery: *Ja ti to môžem, ale aj **nemusím** veriť...*;

(xi) volitívnosť straty viery: **Nechce** sa mi veriť, že to tak rýchlo ubehlo.

2.5 Hovoriaci zdieľa stratu dôvery

Strata dôvery je stratou ochoty veriť niečomu a niekomu. Kongruentnými pocitmi a prejavmi sú pochybnosti, obavy, nevier, neistota, beznádej, sklamanie, strach, zaujatosť, upodozrievanie, nevraživosť, nespokojnosť, úzkosť, napätie, odsudzovanie, hnev a i.

Stratu dôvery v jazyku prezentujú výrazy *nedôverovať* a *nemať dôveru*. Sloveso *nedôverovať* znamená pociťovať nedostatok dôvery, ochoty alebo náklonnosti niečomu alebo niekomu. Výrazy aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'dôvodnosť', 'završenosť', 'potvrdenie', 'vylúčenie', 'relativizovanie', 'možnosť', 'volitívnosť' a ich prípadné kombinácie.

Sémanticko-syntakticky zdieľanie straty dôvery súvisí so stratou dôvery ohľadom niečoho, resp. niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený substantívom v datíve (S_o), resp. zámenom v datíve (PRON_o): *Nedôverujem inštitúciám. – Nedôverujem ti. – Nedôverujem ďalšiemu rastu cien zlata. – K nikomu nemám dôveru. – Ja nedôverujem nikomu, za každého nech hovoria výsledky práce.*

Pragmaticky je zdieľanie straty dôvery orientované na:

(i) dôvodnosť straty dôvery: *Chcela by som dokázať vysvetliť svokrovi, **prečo** nedôverujem cudzím ľuďom. – Nebankové subjekty obrali mnoho ľudí o peniaze a preto nedôverujem ani štátu. – Ja... sa nežením, lebo nedôverujem v seba, že budem dobrým manželom...*;

(ii) završenosť straty dôvery: *Prežil som také sklamania, že **už** nemám dôveru.*;

(iii) završenosť straty dôvery + relativizovanie straty dôvery: *Pravdu povediac, tomuto papieru **už akosi** nedôverujem.*;

(iv) zavŕšenosť straty dôvery + možnosť straty dôvery: *Po takýchto skúsenostiach už nitrianskej chirurgii **nemôžem** dôverovať.*;

(v) potvrdenie straty dôvery: *Trojdnovému rýchlokurzu nemčiny **určite** nedôverujem. – Schopnostiam vašich právnikov **vôbec** nedôverujem.*;

(vi) vylúčenie straty dôvery: ***Nikdy** nedôverujem pacientom, ktorí diagnostikujú vlastné choroby.*;

(vii) vylúčenie straty dôvery + oslabenie straty dôvery: *Po fiasku v Škótsku mu **ani trochu** nedôverujem.*;

(viii) možnosť straty dôvery: *Z vlastnej skúsenosti viem, že oficiálnym číslam **nemôžem** dôverovať.*;

(ix) volitívnosť straty dôvery: ***Nechcem** dôverovať bohatstvu, hodnostiam, moci a vážnosti.*

2.6 Hovoriaci zdieľa stratu nádeje

Strata nádeje je stratou presvedčenia, že sa splní niečo, čo je očakávané a chcené. Kongruentnými pocitmi a prejavmi sú pochybnosti, neistota, nedôvera, obavy, bezmocnosť, pesimizmus, strach, smútok, sklamanie, ľútosť, zúfalstvo, nenávisť, depresia, zmätenosť, hnev a i.

Slovesá *nenádejať sa* a *nedúfať* aktualizujú sémanticko-pragmatickú hodnotu 'temporálnosť', 'zavŕšenosť', 'potvrdenie', 'vylúčenie', 'relativizovanie', 'posilnenie', 'možnosť', 'volitívnosť' a ich prípadné kombinácie.

Sémanticko-syntakticky zdieľanie straty nádeje súvisí (a) so stratou nádeje ohľadom niečoho, resp. niekoho; pravovalenčný participant je vyjadrený predložkovým substantívom v akuzatívne (v S_n), resp. predložkovým zámenom v akuzatívne (v $PRON_n$): *V nič **nedúfam**, ale podniknem všetko.*; (b) so stratou nádeje z hľadiska naplnenia cieľov; pravovalenčné doplnenie je realizované vedľajšou vetou uvedenou spojkou že (VV_{ze}): ***Nenádejam sa**, že by výsledky prieskumu boli dobré. – Ja **nedúfam**, že všetko bude lepšie. Ja to viem.*

Pragmaticky je zdieľanie straty nádeje orientované na:

(i) temporálnosť straty nádeje: ***Momentálne** nedúfam v nič.*;

(ii) temporálnosť straty nádeje + zavŕšenosť straty nádeje: ***Teraz už** nedúfam, ale chcem, aby sa mu podarilo skončiť v prvej pätnástke.*;

(iii) zavŕšenosť straty nádeje + potvrdenie straty nádeje: *Ale v to **už naozaj** nedúfam. – Keď ja **už vôbec** nedúfam, že niekde niekedy svoj domov nájdem.*;

(iv) vylúčenie straty nádeje: *A to **ani** nedúfam, že tú križovatku niekedy aj dokončia.*;

(v) relativizovanie straty nádeje + zavŕšenosť straty nádeje: *Po všetkom, čo som tu prežila, **asi už** nedúfam, že bude lepšie.*;

(vi) posilnenie straty nádeje + volitívnosť straty nádeje: **Viac nechcem dúfať v nápravu.**;

(vii) možnosť straty nádeje: *Ako kresťan preto **nemôžem** dúfať, že ma budú mať všetci radi.*

V príspevku sme sa venovali problematike jazykovej a naratívnej prezentácie pochybností v slovenčine. Identifikovali sme onomaziologickú paradigmu pochybností substantívnych a verbálnych pomenovaní. Vychádzali sme zo skutočnosti, že pomenovania navzájom vstupujú do opozičných vzťahov reflektujúcich popri aspekte pochybností, obáv, neistoty, nedôvery a beznádeje aj aspekt istoty, viery, dôvery a nádeje, ktoré sa dosahujú negáciou výrazov s negatívnou axiologickou diponibilitou, porov. *nepochybovať* ≈ veriť, dôverovať, mať istotu, byť si istý; *neobávať sa* ≈ dôverovať, veriť. Zamerali sme sa na naratívne participantské pochybovanie, v ktorom subjektom pochybovania je hovoriaci.

Ukázalo sa, že verbálne konanie hovoriaceho sa v diskurzívnej praxi prejavuje v dvoch rovinách: ako (a) zdieľanie pochybností a obáv (výrazy *pochybovať, mať pochybnosti; obávať sa, báť sa, mať obavy*) alebo ako (b) zdieľanie straty pochybností, obáv, istoty, viery, dôvery a nádeje (výrazy *nepochybovať, nemať pochybnosti; neobávať sa, nemať obavy; zneistiť, stratiť istotu; neveriť; nedôverovať, nemať dôveru; nenádejať sa, nedúfať*).

Obe zdieľania reflektujú negatívny axiologický postoj, a to (a) pomocou výrazov inherentne negatívnej axiologickej disponovanosti: *pochybovať, mať pochybnosti; obávať sa, báť sa, mať obavy*; (b) prostredníctvom výrazov sekundárnej negatívnej hodnoty: *zneistiť, stratiť istotu; neveriť; nedôverovať, nemať dôveru; nenádejať sa, nedúfať*; (c) negácie výrazov negatívnej axiologickej disponovanosti: *nepochybovať, nemať pochybnosti; neobávať sa, nemať obavy*.

Potvrdzujúce aj negované zdieľania v asertívnej komunikačnej funkcii aktualizujú možnosti uplatnenia ohraničeného okruhu modálnych, adverbiálnych a partikulových výrazov (a ich prípadných kolokačných kombinácií), a tým externalizujú sémanticko-pragmatické hodnoty 'dôvodnosti', 'temporálnosti', 'završenia', 'potvrdenia', 'vylúčenia', 'relativizovania', 'posilnenia', 'oslabenia', 'možnosti', 'nutnosti' a 'volitívnosti'.

Uplatňovanie modálnych relátorov odhaľuje vnútorné, subjektívne zdroje pochybností. Z komunikačno-pragmatického hľadiska je zároveň jedným z prostriedkov objektivizácie osobného názoru hovoriaceho. Zdieľanie pochybností a obáv umožňuje hovoriacemu vyjaviť, že svoje pochybnosti a obavy má pod kontrolou. Zdieľanie straty pochybností, obáv, istoty, viery,

dôvery a nádeje hovoriaci využíva aj na indikáciu svojho nesúhlasu, odstupu a zbavovania sa zodpovednosti za komunikované rozhodnutia a riešenia.

Štúdia ponúkla sondu do opisu a explanácie sémantických, pragmatických a syntaktických aspektov axiologickej disponibility substantívnych a verbálnych pomenovaní tvoriacich časť onomaziologickej paradigmy pochybností. Poukázala na niektoré súvislosti medzi axiologickou disponibilitou jazykových prostriedkov a negáciou, ktoré sa uplatňujú pri verbalizácii obsahu/zmyslu propozícií v axiologicky diferencovanom uhle pohľadu hovoriaceho.

LITERATÚRA

- IVANOVÁ, M.: Modálnosť a modálne verbá v slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2017. 312 s. ISBN 987-80-555-1906-7.
- NAKONEČNÝ, M.: Emoce. Praha: TTRITON 2012. 501 s. ISBN 978-80-7387-614-2.
- Slovenský národný korpus. Verzia prim-9.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2018. Dostupný na: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- SOKOLOVÁ, J.: Sémanticky rezonantné atribúcie prvej, druhej a tretej prenomínálnej zóny. (1. časť). In: Slovenská reč, 2017, roč. 82, č. 2, s. 116 – 128. ISSN 0037-6981.
- SOKOLOVÁ, J.: Negatívna axiologická disponibilita jazykových prostriedkov: predpoklady a konzekvencie. In: Slovenská reč, 2020, roč. 85 (v tlači).
- TRAUGOTT, E. C. – DASHER, R. B.: Regularity in Semantic Change. Cambridge: Cambridge University Press 2005. 364 p. ISBN-13: 978-0511486500; ISBN-10: 0511486502.
- WITTGENSTEIN, L.: O jistotě. Praha: Academia 2010. 207 s. ISBN 978-80-200-1905-9.

SLOVENSKÉ JAZYKOVÉ SPOLOČENSTVO VO VOJVODINE

Eleonóra Zvalená

Oddelenie slovakistiky
Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade (Srbsko)

THE SLOVAK LANGUAGE COMMUNITY IN VOJVODINA

Abstract: The Slovak ethnic community in Vojvodina has existed and developed for almost three hundred years. It is a community of the enclave type, today it consists of about fifty thousand Slovaks who live here in 36 villages in three regions of Vojvodina. The Slovak language community is developing at the same time as other language communities in this autonomous region, whereas the contact with the dominant Serbian language is considered to be decisive. Despite the fact that the Vojvodina Slovaks belong to the Serbian communication community, their Slovak language retains a significant base of the Slovak language used in Slovakia. Today's Slovak language community in Vojvodina is characterized by the use of Slovak in the literary form of standard Slovak language and dialects.

Keywords: Slovaks of Vojvodina, Slovak language community, enclave type community, enclave Slovak language, Slovak dialects, Slovak literary language, Slovak-Serbian bilingualism, Serbian language

Slovenské jazykové spoločenstvo vo Vojvodine je špecifickým fenoménom, s ktorým sme sa stretli počas nášho lektorského pôsobenia na Univerzite v Novom Sade. O vojvodinských Slovákoch, ich jazyku, živote a kultúre bolo napísaných veľa monografií a odborných štúdií. Náš článok je malým príspevkom ku kompletizácii doterajších poznatkov v tejto oblasti. Pri jeho spracovaní sme vychádzali z monografií historikov a etnografov J. Botíka, J. Siráckeho, M. Kmeťa a tiež z výsledkov bádání vynikajúcich znalcov vojvodinskej slovenčiny M. Dudka, M. Myjavcovej, D. Dudka a J. Štolca. Okrem toho nám v zorientovaní sa v danej problematike pomohli odborné práce kolegov – slovakistov z Univerzity v Novom Sade a z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Formovanie slovenského etnického spoločenstva vo Vojvodine sa začína v polovici 18. storočia, keď sa v priebehu dvoch storočí vysťahovalo približne 200 000 ľudí z územia Slovenska (z Horného Uhorska) na Dolnú zem (Sirácky, 1971). Záujem na zaľudňovaní územia zničeného po vojne s Osmanskou ríšou mala panovníčka Mária Terézia a jej syn Jozef II. Išlo o vnútornú migráciu v rámci Uhorského štátu hlavne zo sociálnych dôvodov (perspektíva lepšej obživy, podnietenie hospodárstva vo vyludnených a vyplienených

oblastiach krajiny). Okrem nich to boli aj religiózne príčiny (súviseli s upieraním náboženských slobôd evanjelikom vo vtedajšej habsburskej monarchii) a politické dôvody (zabezpečenie lokálnej obranyschopnosti krajiny v pohraničných oblastiach).

Slovenské etnické spoločenstvo vo Vojvodine od začiatku svojho osídlenia na tomto území existuje ako spoločenstvo enklávneho typu, i keď toto územie nie je kompaktné. Rozkladá sa na troch jazykových ostrovoch (Báčka, Banát, Srijem).

Podľa sčítania populácie v roku 2011 žije v Srbsku 52 750 Slovákov, z toho 50 321 vo Vojvodine¹. Slováci tu žijú v tridsiatich šiestich územnosprávnych jednotkách, ich najväčšie zastúpenie je v obciach: Padina, Kovačica, Stará Pazova, Báčsky Petrovec a Kysáč². Slováci žijú hlavne v obciach, ktoré založili alebo osídlili po príchode do Vojvodiny. Mnohí z nich vlastnia zem, sú roľníci a poľnohospodári, avšak v nových sociálno-spoločenských podmienkach hlavne mladá generácia kvôli zamestnaniu zanecháva dedinské prostredie a usádza sa v mestskom prostredí, alebo kvôli škole či zamestnaniu denne dochádza do mesta.

Slovenské jazykové vojvodinské spoločenstvo sa vyvíja súbežne s ostatnými jazykovými spoločenstvami v tejto autonómnej oblasti, čo znamená, že zároveň narastajú aj medzijazykové kontakty medzi nimi. V súčasnosti je preň rozhodujúci kontakt so srbským jazykom. Srbský jazyk má povahu dominantného jazyka. Všetky ostatné menšinové jazyky sa používajú ako dorozumievací prostriedok menšinového obyvateľstva, komunikácia s inojazykovým okolím sa uskutočňuje v srbčine, pričom tento kontaktný jazyk nie je pre príslušníkov jazykových minorít záťažou. V takýchto podmienkach sa vo Vojvodine vyvinul bilingvizmus, ktorý funguje na osi menšinový jazyk – srbský jazyk. Dominantné postavenie srbského jazyka má vplyv na menšinové jazyky a vedie k medzijazykovému miešaniu, pričom ide o vplyv srbského jazyka na jazyk menšiny. Podľa Uhlarik – Mladenović „... vplyv srbského jazyka spôsobuje istú „deformáciu“ menšinového jazyka, predovšetkým na úrovni lexiky, syntaxe a ortoepie“ (2017, s. 117 – 118).

Vojvodinskí Slováci patria do srbského komunikačného spoločenstva. Táto špecifickosť sa vníma v tomto etnickom a jazykovom prostredí ako samozrejmosť. „Štátny jazyk je súčasťou národnej identity a dvojjazyčnosť je veľmi dôležitou súčasťou jazykovej identity“ (Uhlarik – Mladenović, 2017, s. 117). Srbčina ako štátny jazyk majority ovplyvňuje všetky minoritné jazyky existujúce na tomto území³. Vojvodinská slovenčina preberá jazykové

¹ Census 2012, Statistical Office of the Republic of Serbia.

² Census 2012, Statistical Office of the Republic of Serbia.

³ Podľa Štatistického úradu Republiky Srbsko žije tu 25 národnostných menšín.

prostriedky zo srbčiny, ktoré sa dostávali a dostávajú do hovorovej variety, aj do spisovného jazyka. Tieto medzietnické kontakty sa vo vojvodinskej slovenčine odrážajú v podobe medzijazykových interferencií. Množstvo srbizmov sa vo vojvodinskej slovenčine v bilingválnom prostredí neustále zväčšuje vo všetkých jazykových rovinách, hlavne v lexike.⁴ Tento tlak vyplýva jednak zo sociolingvistickej situácie, ale tiež zo skutočnosti, že srbčina a slovenčina sú blízke slovanské jazyky.

Ústavou Republiky Srbsko je regulované, že oficiálnym jazykom v štáte je srbčina a oficiálnym písmom je cyrilika. Avšak národnostné menšiny majú právo používať svoj jazyk a písmo v oblasti vzdelávania, v prostriedkoch verejného informovania, v administratívno-právnej oblasti, v religióznej oblasti a pod. Slovenčina patrí medzi šesť úradných jazykov Vojvodiny. V roku 2002 bol vydaný Zákon o ochrane práv a slobôd národnostných menšín, na základe ktorého bola v roku 2003 založená Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny a následne upravený celý korpus kultúrnej infraštruktúry Slovákov žijúcich v Srbsku. V praxi to znamená slobodu prejavu národnostnej príslušnosti, právo voľby a používania osobných mien detí, právo na používanie rodnej reči, právo používať slovenský jazyk slovom a písmom v úradnom styku vo verejných inštitúciách (s tým súvisí aj uverejňovanie zákonov a písanie jednotiek verejnej samosprávy, miest a toponým aj v slovenskom jazyku), právo vzdelávať sa v slovenskom jazyku na všetkých stupňoch škôl⁵, právo zakladať kultúrne, umelecké, vedecké inštitúcie, spoločenstvá a združenia⁶, právo používať národné symboly a znaky, právo verejného spravodajstva v slovenskom jazyku⁷. Súčasťou zákona je aj financovanie projektov

⁴ O tlaku srbčiny na jazykové roviny vojvodinskej slovenčiny pojednávajú štúdie A. Makišovej: *Spisovná slovenčina vo Vojvodine v kontakte so srbčinou*, J. Glovňu: *Vplyv srbského jazyka na preberanie cudzích slov (lexikálne prevzatia) do vojvodinskej slovenčiny*.

⁵ V slovenských obciach vo Vojvodine možno študovať na slovenských školách alebo v triedach s vyučovacím jazykom slovenským. V Báčskom Petrovci bolo v roku 1919 založené slovenské gymnázium s oficiálnym názvom Gymnázium Jána Kollára so žiackym domovom v Báčskom Petrovci, ktoré existuje dodnes. Na Oddelení slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade možno študovať slovenčinu ako materinský jazyk.

⁶ Jednou z najvýznamnejších inštitúcií je Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, ktorý implementuje politiku zachovávanía, zvelaďovania a rozvoja slovenskej vojvodinskej kultúry v jej najširšom kontexte. Ďalšou významnou inštitúciou je Matica slovenská v Srbsku.

⁷ V súčasnosti pôsobia vo Vojvodine médiá ako Rádio Televízia Vojvodiny, ktoré majú svoje slovenské redakcie a vysielajú programy aj po slovensky. Okrem toho tu vysielajú lokálne slovenské rozhlasové a televízne stanice. Z printových médií

a programov národnostných menšín z Rozpočtového fondu národnostných menšín. Slovenskú menšinu v Srbsku podporuje aj Slovenská republika prostredníctvom Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Aj napriek relatívne malému počtu príslušníkov slovenskej menšiny (ne celé tri percentá) si slovenské jazykové spoločenstvo zachovalo svoju jazykovú autonómiu. V minulosti bol jazyk „konsolidačným a integračným činiteľom a v súčasnosti sa jazyk javí ako najsilnejší činiteľ vnútornej súdržnosti spoločenstva (Myjavcová, 2001, s. 11). Toto spoločenstvo má charakter intraregionálnej etnickej enklávy, vyvíjalo sa ako autonómne spoločenstvo oddelené od národného jadra, jednak ako spoločenstvo nie celkom kompaktné a začlenené do viacnárodnostného a viacjazykového vojvodinského spoločenstva (Myjavcová, 2001, s. 11). Intraregionálny charakter slovenského jazykového spoločenstva vo Vojvodine sa pri konfrontácii so slovenčinou používanou na Slovensku pociťuje ako nedostatočná znalosť súčasného slovenského jazyka. Kralčák (2015, s. 15) však upozorňuje na to, že „nemusí ísť o zníženu komunikačnú kompetenciu, ale o používanie špecifických vojvodinských jazykových prvkov, ktoré sú súčasťou normy hovorenej podoby spisovnej, resp. štandardnej enklávnej slovenčiny.“

Slovenské jazykové vojvodinské spoločenstvo používa slovenčinu polyfunkčne, v ústnej aj v písomnej podobe v rozličných oblastiach života: v školstve, literatúre, publicistike, masmédiách, v administratíve atď. So zreteľom na postavenie slovenčiny v enklávnom slovenskom jazykovom spoločenstve môžeme konštatovať, že „slovenský jazyk sa tu zachoval ako základný atribút členov slovenskej etnickej enklávy, a to znamená aj ako atribút, ktorý ich podnes spája s národným jadrom“ (Myjavcová, 2001, s. 10).

Vývin slovenčiny vo Vojvodine odrážal a odráža odlišnú politickú, spoločenskú a kultúrnu situáciu na tomto území, čo značí, že v tomto prostredí tu pôsobili a pôsobia také jazykové a mimojazykové javy, ktoré Slováci v materskom jazykovom prostredí nepoznajú. Vzniká tu špecifická situácia, keď jazykové spoločenstvo je odlúčené od materského jazykového spoločenstva, ale na druhej strane kontaktuje s okolitými jazykmi používanými na tomto území, hlavne so srbským jazykom. Treba však zdôrazniť, že aj napriek tejto komplikovanej jazykovej situácii je jazykové povedomie slovenského spoločenstva silné, na čom má veľký podiel cirkev⁸ a inštitucionalizovaný kultúrny

sú najvýznamnejšie týždenník Hlas ľudu, mesačník Nový život, ročenka Národný kalendár, mládežnícky časopis Vzlet, časopis pre deti Zornička, tiež mnohé cirkevné časopisy. Svoje nezanedbateľné zastúpenie majú aj internetové stránky.

⁸ Evanjelická cirkev prispela nielen k udržaniu cirkevných a rodinných tradícií, ale ovplyvnila aj rozvoj slovenskej vojvodinskej komunity, prispela k udržaniu etnickej identity a materinského jazyka.

život. Veľmi dlhú tradíciu má slovenské školstvo⁹, slovenská publicistika¹⁰, umelecká literatúra¹¹, divadelníctvo¹², kultúrno-osvetové spolky¹³, spevácke a tanečné súbory¹⁴ a pod. Dnešná slovenčina sa používa vo všetkých tradičných komunikačných sférach vyčlenených podľa sociálnych rolí: v rodinnej¹⁵, profesijnej, konfesionalnej, bežnej (polooficiálnej) i verejnej komunikácii. Vojvodinskí Slováci považujú svoj jazyk za slovenský aj napriek evidentným javom interferencie slovenčiny so srbčinou.

Slovenská vojvodinská komunita vo svojom každodennom vnútroetnickom styku používa vojvodinskú slovenčinu. Týmto termínom sa označuje modifikovaná podoba slovenčiny používanej vo Vojvodine, ktorá je súčasťou slovenského národného jazyka.

„Tento jazykový útvar má pozíciu, ktorá sa v porovnaní s absolútnou väčšinou slovenských enkláv v zahraničí môže označiť ako silná...“ (Kralčák, 2015, s. 13).

Slovenčina si tu plnila a dodnes plní rozličné funkcie, takže okrem komunikatívnej funkcie má funkciu poznávaciu, reprezentatívnu, estetickú atď.

⁹ Prvé školy, v ktorých vyučovali vzdelanejší sedliaci, remeselníci alebo absolventi gymnázia, vznikali hneď po príchode kolonistov do nového domova a súviseli s udržiavaním a posilňovaním náboženskej viery. D. Marčoková (2017, s. 99) vo svojej štúdii konštatuje, že kolonisti videli vo vzdelanosti svojich detí východisko ku prekonaniu biedy a ťažkého života, akým žili na Hornej zemi, ale i v prvých rokoch po príchode na Dolnú zem.

¹⁰ Prvým ústredným informátorom o národnom, spoločenskom, politickom a kultúrnom živote Slovákov vo Vojvodine bol časopis Dolnozemský Slovák, ktorého prvé číslo vyšlo v Novom Sade v roku 1902.

¹¹ Začiatky slovenskej vojvodinskej literatúry sa spájajú s prvými intelektuálmi, ktorí tu prichádzali. Ich činnosť mala národnoobrodenecký a ľudovovýchovný charakter. Postupom času sa umelecká literatúra naplno rozvinula, takže dnes má slovenská vojvodinská literatúra bohaté zastúpenie vo všetkých literárnych druhoch a veľa kvalitných autorov a hodnotných diel.

¹² Slovenské vojvodinské amatérske divadlo má asi 150-ročnú tradíciu. Pokračovaním týchto tradícií je vznik slovenského profesionálneho divadla v roku 2008 v Báčskom Petrovci, ktoré je najmladším profesionálnym divadlom vo Vojvodine.

¹³ Rozličné kultúrno-osvetové spolky existujú v každej slovenskej vojvodinskej obci.

¹⁴ Hudba, spev a tanec majú v slovenskom vojvodinskom spoločenstve veľmi významné miesto. Sú to ľudové súbory, ktorých členovia sa pravidelne schádzajú, nacvičujú a potom vystupujú na súťažiach a rozličných miestnych slávnostiach. Taktiež sú to kvalitné spevácke zbory, ktorých je dnes asi desať.

¹⁵ Sociolingvistické výskumy Z. Týrovej (2017, s. 376) potvrdili, že slovenčina je komunikačným jazykom vo väčšine slovenských domácností.

Keďže vojvodinská slovenčina je živý prirodzený jazyk, je v pohybe. Podobne ako slovenčina v materskej krajine aj slovenčina vo Vojvodine prechádza dynamickým vývinom. Slovenský jazyk vďaka svojej otvorenosti a dynamickosti aj v jazykovej enkláve reaguje na všetky komunikačné potreby spoločenstva, pričom však „pri kontaktovej jazykovej situácii vznikajú v ňom aj také denominácie, ktoré sú v istej korešpondencii s denomináciami v kontaktovom... srbskom jazyku“ (Myjavcová, 2015, s. 12). Vojvodinská slovenčina do istej miery reflektuje vývoj na Slovensku, zároveň má svoju vlastnú dynamiku. Jej podobu ovplyvňujú viaceré objektívne faktory: enklávny spôsob existencie, bilingvizmus, silný tlak srbčiny, ktorý značne vplyva na vyjadrovanie. „Zvlášť je to výrazné u používateľov mladšej populácie, hlavne keď ide o súčasné trendy, nové pomenovania, ktoré sa veľmi často preberajú zo srbčiny. Kontakt vojvodinskej slovenčiny so srbčinou je prirodzený a nevyhnutný“ (Makišová, 2017, s. 300).

Dnešnú jazykovú situáciu vo Vojvodine charakterizuje používanie slovenčiny v podobe spisovnej slovenčiny a nárečí. Podľa Myjavcovej (2006, s. 13) nárečia možno vnímať ako vetvy nárečových typov materskej krajiny, resp. nové nárečové konfigurácie, ktoré vznikli v novom prostredí a spisovný jazyk ako nadnárečový dorozumievací prostriedok, ktorý sa používa vo všetkých komunikačných sférach vyhradených pre spisovnú podobu jazyka.

Slovenský jazyk charakterizuje rozmanitosť, funkčná členitosť, variantnosť a varietnosť. Ide hlavne o územné a sociálne variety. Varietnosť a variantnosť slovenčiny je dôsledkom kontaktu slovenčiny so srbčinou, ale aj toho, že slovenčina sa na tomto území vyvíjala v odlišných podmienkach ako slovenčina v materskej krajine. „Pritom je to zároveň aj osobitná varieta slovenčiny, ktorá sa vyvíjala a vyvíja v podmienkach enklávneho typu. Pribudli tu nové prvky zo srbčiny ako kontaktového jazyka, ktoré sú v systéme slovenčiny v materskej krajine nekomunikatívne“ (Dudok, 2008, s. 155).

„Osobitnou charakteristikou súčasného stavu slovenčiny vo Vojvodine je vysoký stupeň textovej a diskurzívnej kompetencie tunajších Slovákov – dá sa povedať, že najvyšší v rámci slovenských zahraničných enkláv“ (Dudok, 2008, s. 150).

Podstatu dnešnej hovorovej vojvodinskej slovenčiny tvoria pôvodné slovenské nárečia¹⁶, ktoré sa postupne vnútornou migráciou a konvergentným

¹⁶ Keďže slovenskí kolonisti prišli hlavne z územia stredného Slovenska (menej z územia západného Slovenska), išlo hlavne o slovenský nárečový typ zo stredoslovenského regiónu, v niekoľkých prípadoch o nárečie západoslovenského typu. Takže v reči Slovákov vo Vojvodine sa dnes vyčleňujú nárečia stredoslovenského a západoslovenského typu. Veľká väčšina vojvodinských Slovákov hovorí nárečiami stredoslovenského typu.

vývinom premiešavali, krížili a navzájom ovplyvňovali do takej miery, že dnešné slovenské vojvodinské nárečia nemajú svoj ekvivalent na Slovensku (Dudok, 1993, s. 20), i keď majú s východiskovými slovenskými nárečiami mnohé spoločné prvky¹⁷ a podľa nich možno zistiť, z ktorej nárečovej oblasti prišli ich nositelia. „Každá obec má aj svoj vlastný sociolekt, takže príslušník slovenskej menšiny môže veľmi často na základe jazykového vyjadrenia hovoriaceho určiť, z ktorej obce hovoriaci pochádza“ (Uhlarik – Mladenović, 2017, s.117). Navyše jednotlivé slovenské nárečia prijali inonárečové prvky a pod vplyvom majoritného srbského jazyka niektoré srbské jazykové prostriedky. Takže dnes možno hovoriť o nových nárečových podobách, ktoré majú svoj stabilný systém.

Treba však povedať, že aj v týchto relatívne novovytvorených nárečových systémoch prebiehajú neustále zmeny, ktoré súvisia so zmenami v mimojazykovej realite, ide hlavne o sociálne zmeny a o prebiehajúcu sociálnu diferenciáciu. Zanikajú tradičné remeslá, vznikajú nové druhy zamestnaní, mení sa poľnohospodárstvo, spôsob bývania, vybavenie domácnosti, zvyšuje sa mobilita členov slovenského jazykového spoločenstva atď. S týmito sociálnymi zmenami sa mení aj nárečie (Myjavcová, 2015, s. 52 – 54).

Paralelne s nárečiami sa etablovala vo Vojvodine aj spisovná slovenčina. K jej uvedeniu a udomácneniu vo Vojvodine prispeli mnohí vojvodinskí vzdelanci, ktorí sledovali aktuálne jazykové dianie na Slovensku.

Používanie spisovnej slovenčiny „je vymedzené národnostnými rámcami a komunikačnými potrebami členov slovenského jazykového spoločenstva“ (Myjavcová, 2002, s. 42) a v súčasnosti ho zabezpečujú zákonnostné regulatívy.

Dnes plní spisovná slovenčina vo Vojvodine dôležitú integračnú a etno-signifikatívnu funkciu. Ide o formu spisovnej menšinovej slovenčiny, ktorá sa vyskytuje v oficiálnom styku a ktorá funguje ako nadnárečový dorozumievací prostriedok. Je to podoba jazyka, ktorá sa líši od nárečovej formy slovenčiny, ide o všeobecne platnú slovenčinu z materského územia – zo Slovenska (Dudok, 2008). Táto spisovná slovenčina je súčasťou spisovnej slovenčiny na Slovensku, lebo dodržiava spisovnú normu a opiera sa o základné kodifikačné príručky, ktoré platia na Slovensku.

V súčasnom vývine spisovnej slovenčiny vo Vojvodine sa podľa Myjavcovej (2001, s. 43) zaznamenávajú dve tendencie: tou prvou je rešpektovanie kodifikácie platnej na Slovensku, tou druhou tendenciou je rešpektovanie domácej jazykovej situácie. Ako výsledok pôsobenia týchto dvoch tendencií sa

¹⁷ K problematike slovenských vojvodinských nárečí pozri prácu D. Dudka: *Vznik a charakter slovenských nárečí v juhoslovanskej Vojvodine*.

vo Vojvodine vyvíja slovenský spisovný jazyk, ktorý je založený na kodifikácii uplatňovanej na Slovensku, avšak vplyvom odlišnej spoločensko-kultúrnej a jazykovej situácie nadobúda aj niektoré špecifické znaky. Ide o spisovnú podobu slovenčiny s prípadným výskytom srbizmov, dialektizmov a archaizmov, ktoré sa postupne dostávali z hovorovej variety do spisovného jazyka. „Z vnútrojazykového hľadiska možno teda konštatovať, že spisovná slovenčina vo Vojvodine je oproti svojmu vzoru na Slovensku obohatená o nárečové prvky špecifické pre vojvodinskú hovorovú varietu a že tento stav je prirodzeným dôsledkom špecifickej sociolingvistickej situácie enklávneho jazyka. Nárečové prvky zasahujú do všetkých jazykových rovín“ (Glovňa, 2017, s. 87 – 88).

Slovenčina oficiálneho styku, printových a elektronických médií je normatívna, rešpektuje normy a pravidlá kodifikovanej slovenčiny na Slovensku a ako konštatuje Glovňa: „Počas takmer tristoročnej enklávnej existencie si uchovala vcelku – obrazne povedané – dobrú kondíciu“ (2018, s. 86).

Používanie spisovnej slovenčiny vo Vojvodine je podporované jazykovou výchovou a vedeckovýskumnou prácou a tiež „... spisovný jazyk sa tu pestuje i na početných kultúrno-umeleckých, zábavných a spoločenských podujatiach, ktoré sa usporadúvajú pri rôznych príležitostiach vo všetkých vojvodinských prostrediach, v ktorých Slováci žijú“ (Valentová, 2017, s. 355).

Slovenčina v Srbsku je súčasťou slovenského národného jazyka. Je organickou súčasťou bohato členitej modernej slovenčiny. Jej vývin je poznačený rozličnými spoločenskými, kultúrnymi, ale aj individuálnymi faktormi, ktoré vyplývajú zo skutočnosti, že ide o enklávny jazyk. To znamená, že tu platia také jazykové a mimojazykové prvky, ktoré sú v materskom kontexte neznáme, alebo sú odlišnej intenzity a extenzity (Dudok, 2008, s. 55).

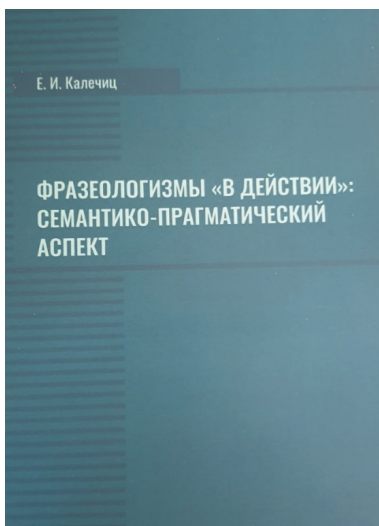
Vojvodinská slovenčina predstavuje „osobitnú jazykovo-regionálnu entitu s vlastnými špecifikami (ktoré vyplývajú z panónskych (stredoeurópskych) kultúrnych predominant krížiacich sa s balkánskymi a mediteránnymi). Predstavuje teda osobitný zónolekt...“ (Dudok, 2008, s. 120).

Dnešné slovenské jazykové spoločenstvo vo Vojvodine má priaznivé podmienky na rozvoj, ktoré súvisia s politickým a právnym systémom Republiky Srbsko a s jeho pozitívnym vzťahom k národnostným menšinám. Keďže počas svojej takmer tristoročnej existencie slovenské vojvodinské spoločenstvo používalo nepretržite a permanentne slovenčinu ako prirodzený jazyk dorozumievania, je vojvodinský slovenský jazyk v dobrom stave a je „... svetlým príkladom prežitia jazyka enklávnej komunity...“ (Kralčák, 2015, s. 13). Napriek istým špecifikám ide v systémovej perspektíve vždy o ten istý jazyk.

LITERATÚRA

- BOTÍK, J.: Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko 2011. 335 s. ISBN 978-973-107-067-4.
- BOTÍK, J.: Slováci vo Vojvodine. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov 2016. 272 s. ISBN 978-86-879473-4-4.
- DUDOK, D.: Výskum nárečí slovenského jazyka na území bývalej Juhoslávie. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z Medzinárodnej konferencie v Novom Sade, ktorá sa konala 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 231 – 237. ISBN 978-86-915255-3-8.
- DUDOK, D.: Vznik a charakter slovenských nárečí v juhoslovanskej Vojvodine. In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 15. Zborník referátov z XI. medzinárodného zjazdu slovakistov, ktorý sa konal v Bratislave v roku 1993. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov 1993, s. 19 – 28. ISSN 0351-622X.
- DUDOK, D.: O slovenskom jazyku v Juhoslávii. Vedecké zošity. Báčsky Petrovec: Kultúra 1996. 202 s. ISBN 86-7103-108-X.
- DUDOK, M.: Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko 2008. 205 s. ISBN 978-973-107-041-4.
- GLOVŇA, J.: Znaky spisovnej slovenčiny vo Vojvodine. In: Universitas Comeniana Philologica LXXIII. Bratislava: Univerzita Komenského 2014, s. 239 – 244. ISBN 978-80-223-3864-6.
- GLOVŇA, J.: Znaky súčasnej vojvodinskej slovenčiny. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 315 – 321. ISBN 978-86-915255-3-8.
- GLOVŇA, J.: Stav vojvodinskej slovenčiny ako enklávneho jazyka. In: Slavica Slovaca, 2018, ročník 53, číslo 3 – 4. ISSN 0037-6787.
- KMEŤ, M.: Krátke dejiny dolnozemsých Slovákov 1. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko 2012. 383 s. ISBN 978-973-107-076-6.
- KMEŤ, M.: Krátke dejiny dolnozemsých Slovákov 2. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko 2017. ISBN 978-973-107-126-8.
- KORUNIAK, S.: Spisovná slovenčina vo Vojvodine v 21. storočí v kontexte slovensko-srbských jazykových vzťahov (ústny prejav slovenskej vojvodinskej mládeže). In: Romanoslavica vol. LII nr. 1, Bukurešť : Univerzita v Bukurešti 2016, s. 229 – 241. ISBN 978-606-16-0755-6.
- KRALČÁK, Ľ.: Slovenčina v srbských a slovenských elektronických médiách. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015. 144 s. ISBN 978-80-558-0929-8.
- MAKIŠOVÁ, A.: Spisovná slovenčina vo Vojvodine v kontakte so srbcinou. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 300 – 307. ISBN 978-86-915255-3-8.

- MARČOKOVA, D.: Vzdelanie a gramotnosť slovenských prisťahovalcov do Báčky koncom 18. storočia. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine: zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 92 – 100. ISBN 978-86-915255-3-8.
- MARIČOVÁ, A.: Inovačné javy v stredoslovenských nárečiach vo Vojvodine. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 238 – 247. ISBN 978-86-915255-3-8
- MYJAVCOVÁ, M.: State o našej slovenčine. Báčsky Petrovec: Kníhtlačiareň Kultúra 2006. 243 s. ISBN - 86-7103-295-7; 978-86-7103-295-7.
- MYJAVCOVÁ, M.: Slovenčina v jazykovej enkláve. Báčsky Petrovec: Kníhtlačiareň Kultúra 2001. 221 s. ISBN 973-9292-74-7.
- MYJAVCOVÁ, M.: O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2015. 162 s. ISBN 978-86-7103-445-6.
- SIRÁCKY, J.: Dlhé hľadanie domova. Martin: Matica slovenská 2002. 423 s. ISBN 80-7090-546-8.
- SIRÁCKY, J.: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Martin: Matica Slovenská 1971. 297 s.
- ŠTOLC, J.: Slovenské jazykové ostrovy na Dolnej zemi ako predmet jazykovedného výskumu. In: Slováci v zahraničí 1. Martin, 1971, s. 33 – 83.
- ŠTOLC, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I (Zvuková a gramatická stavba). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1968. 353 s. ID1096671.
- TÝROVÁ, Z.: Sociolingvistický pohľad na slovensko-srbský bilingvizmus Slovákov vo Vojvodine. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine: zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 375 – 384. ISBN 978-86-915255-3-8.
- УХЛАРИК, Ј. – МЛАДЕНОВИЋ, Г.: Чиниоци његовања културног, националног и језичког идентитета словачке националне заједнице у Војводини. In: 270 rokov dejín, literatúry a jazyka Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z Medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala v Novom Sade 16. októbra 2015. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2017, s. 110 – 120. ISBN 978-86-915255-3-8.
- ZAKON-O-ZASTITI-PRAVA-I-SLOBODA-NACIONALNIH-MANJINA040718-SLOVACKI. [Cit. 2020-12-08]. Dostupné na internete: <http://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/ZAKON-O-ZASTITI-PRAVA-I-SLOBODA-NACIONALNIH-MANJINA040718-CRO.pdf>.

КАЛЕЧИЦ, Е. И.: *Фразеологизмы «в действии»: семантико-прагматический аспект.* Минск: Колорград 2020. 350 с. ISBN 978-985-596-671-6.

Monografia o komunikačno-strategickej funkcii frazém v mediálnom diskurze

Názov a celkové smerovanie monografie korešponduje s komunikačným prístupom k fenoménu frazémy, ktorý prezentoval vo svojom diele *Frazeológia v komunikácii* F. Miko. V intenciách jeho komunikačného chápania frazeológie je v epicentre pozornosti tvrdenie, že frazéma v komunikačnej interakcii vznikla a pre komunikáciu je aj určená. Vývoj lingvistiky s odstupom niekoľkých desaťročí len podčiarkuje presvedčenie F. Mika, že jazyk treba skúmať v jeho rečovej reflexii, t. j. in vivo. V tom nachádzal aj perspektívne rozmery a ďalšie smerovanie jazykovedy. Vývin lingvistických bádaní v ostatných rokoch – skúmanie živého jazyka v diskurze, sústredenie

pozornosti na rozdielnosť vypovedaného od mieneného, resp. zamernenie pozornosti na otázky sémantiky jazyka, napr. na formálnu a významovú stránku kolokácií, na obraznú povahu ľudského vyjadrovania – porozumenie obrazným nomináciám, na fungovanie polysémie v jazyku a v dorozumívaní, ako aj na pragmatický rozmer jazyka potvrdzuje nadčasovosť myšlienky spomenutého vedca. Tieto prepojenia ožívajú pri čítaní monografie A. I. Kalechyts, ktorá sumarizuje relevantné teoretické východiská ostatných desaťročí, aby jasne deklarovala, ktoré sú pre jej výskum funkčné a ktoré tvorivo rozvíja.

Monografiu A. I. Kalechyts v zmysle už uvedených intencií oprávne môžeme považovať za aktuálnu, za kompetentný príspevok k skúmaniu spoločensko-politického

diskurzu. Autorka v snahe zachytiť a vedecky interpretovať to, čo robí text (najmä) printových médií aktuálnym a pre čitateľa relatívne novým, smeruje k odkrývaniu postupov a stratégií, ktoré sa týkajú rôznych typov modifikácie frazémy. A. I. Kalechyts preferuje pojmy adresácia a adresant. Frazéma je z aspektu autora – adresanta – textu či diskurzu určeného masovému čitateľovi – adresátovi – veľmi efektívnym nástrojom. Na jednej strane autor (adresant) anticipuje, že stretnutie sa s frazémou v texte, ale najčastejšie už v titulku, je pre čitateľa (adresáta) stretnutie sa s niečím, čo mu je dobre známe a s čím sa spájajú jeho očakávania, no na druhej strane sa adresát stretáva v samotnej aktualizovanej konštrukcii frazémy nie s úplne predpokladateľným novátorstvom. Frazéma tak prenáša od autora k čitateľovi v textovom mikropriestore dve informácie súčasne: akcentuje tradičný význam, ale súčasne nejakým aktualizácnym spôsobom modifikuje význam frazémy. Aj v jednej, aj v druhej významovej rovine (v tradičnom chápaní i v aktuálne aplikovanej interpretácii) je implicitne obsiahnutý hodnotiaci aspekt. A keďže nie je vyjadrený priamo, ale naopak, nepriamo, t. j. adresát je presvedčený, že ho dedukuje sám, a takto – ako relatívne pravdivý – je pre čitateľa (viac) uveriteľný. Frazéma, resp. strategické narábanie s frazémou sa stáva nástrojom presvedčania, ktoré je prirodzenou

súčasťou spoločensko-politického diskurzu, ktorý sa stal predmetom skúmania mediálnej lingvistiky. Akcentuje sa textový charakter frazémy, ktorá sa stáva jedným zo základných stavebných prvkov mediálneho textu, a to najmä vo svojej aktualizovanej podobe.

A. I. Kalechyts v uvedenom zmysle identifikuje vzťahy medzi textom a diskurzom a osobitne vymedzuje vlastnosti mediálneho textu. V prvej kapitole – po prihlásení sa k širšiemu chápaniu frazeológie – prechádza plynule od identifikácie textu a mediálnej komunikácie k vymedzeniu *mediatextu* – jeho vlastnostiam a k charakteristike pojmov *medialingvistika* či *mediakomunikácia*. Autorka sa veľmi dobre orientuje v odbornej literatúre ruskej a anglosaskej či angloamerickej proveniencie, čím si vytvára terminologické zázemie a presne špecifikuje, čo pod konkrétnym termínom chápe a ako ho bude v monografii používať. Konkrétne mediálny text považuje za polyintencionálny systém. Aby autorka mohla narábať s mediálnym textom na úrovni odbornej analýzy, definuje mediálny diskurz ako *abstraktný prototyp, ktorý podlieha typológii založenej na komunikačných modeloch*. Popri interpretácii klasifikácií *mediatextov* (podľa viacerých autorov) je v druhej podkapitole prvej kapitoly autorkou podrobne sprostredkovaný opis klasifikácie reklamných textov, ako ho nachádza v odbornej literatúre.

Tretia podkapitola je venovaná intertextuálnosti, ironii a jazykovej hre v súčasnom mediálnom texte. Autorka sa venuje rôznym strategickým modifikáciám slova, a to tak na úrovni jeho formy, ako aj na úrovni významu. Na úrovni intertextuálnosti rozoznáva interikonickosť ako odkaz na prototyp vizuálneho vnímania a interdiskurzívnosť ako odkaz na konkrétny text, neoddeliteľnou súčasťou ktorého býva nezriedka paródia. K základným prejavom intertextuálnosti zaraďuje alúziu, reminiscenciu, náznak a perifrázu. Za rovnako účinnú stratégiu používanú v mediálnom diskurze považuje metaforické konštrukcie pochádzajúce z iného literárneho prameňa. Najčastejšie sa spomenuté intertextuálne a interdiskurzívne postupy uplatňujú v titulkoch. Titulok je považovaný za tú časť textu, ktorá má najsilnejšiu informačno-komunikačnú pozíciu súčasného mediálneho textu, a to najmä z aspektu adresáta, pretože práve titulok rozhoduje o tom, či si adresát prečíta celý text.

Druhá podkapitola prvej kapitoly nazvaná *Медиа́текст как предмет изучения медиалингвистики / Mediálny text ako predmet štúdia mediálnej lingvistiky* / bližšie definuje najmä mediálnu lingvistiku. Dominantnou vlastnosťou mediálneho textu v súčasnosti je jeho zameranie na adresáta, keď autor svoj text pripravuje tak, že sa na predmet komunikácie pozerá očami adresáta. V mene tejto optiky rozohráva

jazykovú hru prostredníctvom celého spektra výrazových prostriedkov, ktorými jazyk disponuje. Týmto autorka plynule prichádza k završeniu obsahu a cieľa prvej kapitoly, keď za základnú vlastnosť súčasného mediálneho textu považuje adresáciu, v čom najmä v zmysle interakcie členov jazykového spoločenstva vidí jeho antropolingvistickú podstatu. Autorka sa nevyhýba ani citlivej otázke skresľovania informácií v mediatextoch neúplnými či strategicky „upravenými“ informáciami a analyzuje ich dôsledky pre adresáta. Z aspektu posudzovania komunikačných kompetencií adresáta sú zaujímavé proklamované názory na štruktúrovanie tejto skupiny účastníkov komunikačného aktu v mediálnom diskurze.

Druhá kapitola monografie nazvaná *Основная характеристика интернет-медиа / Základná charakteristika internet-media* je zameraná na neobmedzené možnosti šírenia informácie prostredníctvom internetu, jeho potenciál narábať s rôznymi zobrazovacími nástrojmi, čo dáva príležitosť adresantom pracovať ľahko a rýchlo s textom, ako aj dispozíciu neohraničenosti archivovania nielen textov, ale aj ďalších dát.

A. I. Kalechyts sa v rámci svojho primárneho výskumu, ktorý v predloženej monografii opisuje a interpretuje, pohybuje v priestore ruského mediálneho diskurzu. Už v úvodnej časti explicitne identifikovala svoje výskumné ciele, ako aj súbor metód,

ktorými ich mieni naplniť. Objektom jej pozorovaní je *Rossijskaja gazeta* a jej mediálny priestor ako vybraný mediatext. O zvolenom médiu uvádza, že *Rossijskaja gazeta* v súčasnosti existuje v troch verziách: ako printové vydanie, internetové vydanie zmiešaného typu a tiež má funkčný internetový portál.

Tretia kapitola monografie prináša interpretáciu osobitostí frazeologických jednotiek a identifikuje typy frazém využívaných najmä v titulkoch, čím si autorka vytvára isté zázemie pre nasledujúcu kapitolu, v ktorej sa sústreďuje na pragmatické využitie frazém v texte, konkrétne v mediatexte *Rossijskaja gazeta*. Do obsahu tejto kapitoly sa premieta zistenie, že frazémy nie sú len súčasťou titulkov, ale že sa prenášajú v značnej miere i do obsahu samotného textu. Frazémy majú taký výrazový potenciál, že môžu byť objektom modifikácií a transformácií, ku ktorým neraz autori textu pristupujú ako k prostriedku vyvolávajúcemu komickosť alebo ako k nástroju jazykovej hry.

Tradične je frazéma považovaná za intertextému, pričom ju viacerí významní lingvisti ďalej diferencujú. A. I. Kalechyts si z aspektu svojich výskumných postupov vyberá tú skupinu frazém, ktoré sa označujú ako kulturologické intertextémy. Aby mohla bližšie skúmať úlohu frazém ako kulturologických intertextém, musela v podkapitole 3 štvrtej kapitoly objasniť problematiku autorskej

intencie pri vzniku textov v mediálnych rečových aktoch. Pre ďalšie bádanie autorky nie je zanedbateľné jej zistenie, že v mediadiskurze sa nevyskytujú typy rečových aktov v ich čistej, resp. ideálnej podobe, preto nemôže byť ich identifikácia úplne jednoznačná (viac na s. 65).

Piata kapitola nazvaná *Функционирование культурологических интертекстов в заголовках веб-медиа текстов «российской газеты»* / *Funkcia kulturologických intertextém v nadpisoch web-mediatextov Rossijskoj gazety* je analýzou konkrétnych textových materiálov, ktoré autorka v rámci primárneho výskumu zhromaždila. Titulku opakovane pripisuje kľúčovú informačnú i komunikačno-strategickú funkciu. Frazeologizmus je účinným nástrojom signalizovania autorskej intencie, ktorá koreluje so siedmiimi triedami rečových aktov. Tu sa A. I. Kalechyts hlási k ich diferenciacii v interpretácii N. I. Formanovskej. Podľa tejto autorky rečové akty môžu byť reprezentatívami, komisívami, direktívami, roгатívami, deklaratívami, expresívami a kontaktívami. Zaujímavým zistením je v tejto kapitole opísaný reverzný proces rozpadu ustálenej jazykovej jednotky, výsledkom čoho je voľné slovné spojenie, ktoré sa ako fakt priameho rečového aktu maskuje ako nepriamy rečový akt.

Frazémy ako intertextémy vstupujú do mediálneho textu ako cudzie výpovede, pričom akcentujú

špecifickú historicko-kultúrnu skúsenosť etnika, jeho životnú múdrosť a etické hodnoty. Takéto ustálené slovné spojenia ovplyvňujú expresívnosť celého textu, ale najmä v rozhodujúcej miere môžu modifikovať, ba až organizovať jeho sémantický priestor, pričom nie je vylúčený ani reverzný proces, t. j. vplyv celého textu na význam frazémy. Podkapitola 5.1 je venovaná kvalitatívnej a kvantitatívnej analýze získaného jazykového materiálu. Autorka postupuje systematicky, a to podľa tradičnej klasifikácie frazém a podľa spôsobov ich autorského využitia, ktoré opísala v teoretickej časti práce. Ide o najrozsiahlejšiu kapitolu monografie, početné analýzy a následné zovšeobecnenia s jednoznačnými exemplifikáciami prináša A. I. Kalechyts na stranách 68 – 190. K presvedčivosti a prehľadnosti jej výskumu prispieva štatistické spracovanie a percentuálne vyjadrenie zistení. V ich intenciách je možné konštatovať, že väčšina titulkov – frazeologizmov (ako ich autorka nazýva) patrí k nepriamym

kontextovo-situačným rečovým aktom.

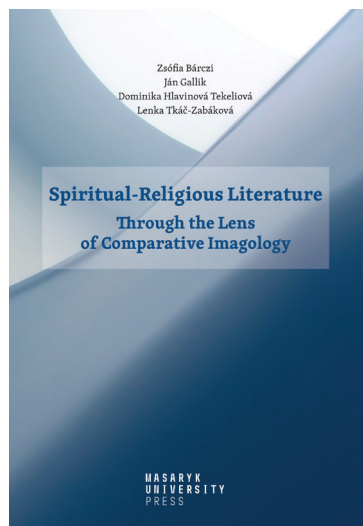
A. I. Kalechyts sa v predkladanej monografii prezentuje ako skúsená autorka a bádatelka, ktorá je veľmi precízna vo svojom primárnom výskume a veľmi kritická v posudzovaní vlastných zistení. To robí jej prácu nielen zaujímavou, ale aj podnetnou, naznačujúcou ďalšie možnosti skúmania výrazového potenciálu frazém v súčasnom spoločensko-politickom diskurze. Monografia je mimoriadne prínosná tak vlastným originálnym výskumom, ako aj v zmysle funkčného spracovania početných relevantných lingvistických teórií.

Monografická práca A. I. Kalechyts je novátorská, zaujímavá pre okruh bádateľov v oblasti frazeológie a pre početnú skupinu aspirantov a študentov nielen ruského jazyka, ale aj iných jazykov, teórie jazyka, najmä v oblasti problematiky lingvistickej sémantiky, mediálnej komunikácie, reklamy, antropolingvistiky, sociolingvistiky či všeobecnej jazykovedy.

Zuzana Kováčová

BÁRCZIOVÁ, Ž. – GALLIK, J. –
HLAVINOVÁ TEKELIOVÁ, D. – TKÁČ-
ZABÁKOVÁ, L.: *Spiritual-religious
literature through the lens of comparative
imagology.*

Brno: Masaryk University Press 2020.
110 p. ISBN 978-80-210-9764-3.

O duchovnej literatúre pohľadom imagológie

Monografia *Spiritual-religious literature through the lens of comparative imagology* (Duchovno-náboženská literatúra pohľadom komparatívnej imagológie) si kladie za cieľ skúmať vybrané aspekty duchovno-náboženskej literatúry stredoeurópskeho (slovenského a maďarského) kultúrneho dedičstva cez prizmu komparatívnej imagológie. Autori monografie sú etablovaní literárni vedci, ktorí sa dlhodobo zaujímajú o aktuálne dianie v literárnej vede, pričom sa ich pohľad sústreďuje najmä na špecifickú poetiku stredoeurópskeho kultúrneho priestoru. Žofia Bárcziová, Ján Gallik, Dominika Hlavinová Tekeliová a Lenka Tkáč-Zabáková svoju publikáciu členia do troch kapitol. Prvá sa venuje obrazu Cyrila a Metoda,

druhá slovenskej katolíckej modernej a tretia maďarskej katolíckej literatúry 20. a 30. rokov 20. storočia. Takáto následnosť kapitol má svoju logiku, či už z obsahového, alebo chronologického hľadiska a je úplne adekvátna.

Monografia obsahuje zaujímavé a vedecky prínosné podrobné literárne sondy a interpretácie, vrátane ukážok diel, ktoré osvetľujú a zároveň názorne dokladujú pozorovania autorov. Imagologická platforma sa primárne opiera o zdroje českej a slovenskej literárnej vedy (Zelenka, Gáfrík, Koprda).

Keďže je publikácia napísaná v anglickom jazyku, je predpoklad, že zámerom autorov je publikáciu osloviť širšiu (medzinárodnú) akademickú verejnosť. Skúmané problémy si takúto ambíciu zaslúžia a som presvedčená, že takto tematicky

zameraná monografia môže byť veľmi hodnotným príspevkom do súčasnej literárno-vednej diskusie o obrazoch národa, identity a kultúrnej inakosti v literatúre.

Prvá časť monografie sa podrobne venuje zmapovaniu obrazu Cyrila a Metoda, snáď najznámejším historickým postavám neslovenského pôvodu, ktoré zásadne formovali identitu Slovenska a Slovákov. Problematika Cyrila a Metoda je podrobne skúmaná z historického hľadiska a následne autori venujú pozornosť samotnému prínosu vierozvestcov (jeho prijatia a neprijatia) v rôznych obdobiach slovenských dejín. Vyzdvihujem snahu o komplexné zmapovanie náročnej a historicky či kultúrne dôležitej problematiky v prvej časti vedeckej monografie. Tu sprostredkovaný obraz Cyrila a Metoda sa ukazuje ako nesmierne podnetný a zaujímavý a jeho premeny sú dôkazom toho, že národná identita je veľmi krehký koncept a jeden obraz dokáže byť rozdielne vnímaný podľa toho, či sa stotožňuje, resp. nestotožňuje s aktuálnymi politickými záujmami.

Druhá časť monografie je erudovanou sondou do konkrétneho obdobia slovenskej literatúry, a to do obdobia slovenskej katolíckej moderny. Táto časť je prezentovaná fundovane, s výborným kritickým a literárno-vedným záberom. Veľmi presvedčivo pôsobia jednotlivé rozborly básní, v ktorých sa autor citlivo, no zároveň precízne venuje

rozboru obrazu slovenského národa. Historický kontext prezentuje najmä v časti poznámok pod čiarou, gro hlavného textu sa sústreďuje na literárne interpretácie.

Tretia časť publikácie je fundovaným a kvalitne spracovaným literárno-historickým prehľadom maďarskej katolíckej literatúry 20. a 30. rokov 20. storočia. Historický prehľad a literárno-vedné časti kapitoly sú odborne vypracované a najmä vzhľadom na riešenú problematiku sa autor opiera predovšetkým o maďarské zdroje. Veľmi pútavá, kvalitne a argumentačne presvedčivá je i časť o estetike Lászlóa Mécsa.

Vedecké práce, ktoré sa venujú literatúre, môžu byť vo všeobecnosti zaujímavé z viacerých hľadísk. Na jednej strane prinášajú čitateľovi pohľad na živú literatúru cez prizmu vybranej teoretickej platformy, čím vedú k aktívnemu a produktívnemu uvažovaniu o literatúre. Na druhej strane každá dobrá publikácia o literatúre by mala vyvolávať ďalšie otázky, naznačovať ďalšie možnosti a perspektívy výskumu. Autori v tomto zmysle dokazujú, že ich literárne rozborly sú pútavé a imagológia sa osvedčuje ako vhodná teoretická báza. Publikácia v konečnom dôsledku odкрýva potenciál pre ďalší výskum vybraných problémov, ktorými sú v tomto prípade obraz Cyrila a Metoda, slovenská katolícka moderna a maďarská literatúra 1. polovice 20. storočia.

Mária Hricková

KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. –
LIPTÁKOVÁ, Ľ. – VUŽŇÁKOVÁ, K.:
Implicitné jazykové znalosti dieťaťa.
Prešov: Prešovská univerzita v Prešove
2020. 310 s. ISBN 978-80-555-2639-3.

Jazykové vedomie a prekoncepty dieťaťa vypovedajúce o jazykových poznatkoch dieťaťa v aktuálnom vedeckom bádani

Vedecká monografia *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* je výsledkom niekoľkoročného primárneho výskumu, ktorý sa realizoval v rámci projektu VEGA 1/0353/18 *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa mladšieho školského veku* (obdobie riešenia 2018 – 2020). Tak samotná výskumná vízia, ako aj konkrétne bádateľské stratégie svedčia o tom, že ich ambíciou je odkrývať prepojenia medzi mentálnymi štruktúrami a jazykovým vedomím dieťaťa. Inými slovami – autori si kladú otázku, čo vie dieťa (predškolač či žiak prvého ročníka ZŠ) o okolitom svete, ako je poznanie dieťaťa konceptualizované a ako sa táto konceptualizácia navonok

manifestuje v jeho slovnej zásobe. Na celú problematiku autori nazerajú komplexne, čo sa jednoznačne prejavuje v ich tvorivom nadväzovaní na skúmanie prekonceptov detí, pričom sa opierajú o vedecké poznanie vývinovej psycholingvistiky (Průcha, 2011) a edukačnej lingvistiky (Hult, 2008). Hľadanie vzťahu medzi jazykom, jeho rečovou realizáciou a jazykovým vedomím patrí k najaktuálnejším výskumným témam. Samotné sledovanie prejavov asociácií a intuitívne vybavovanie si poznatkov subjektom je doposiaľ preskúmané len čiastočne. Poznanie relevantných vnútorných mechanizmov môže zásadným spôsobom identifikovať mieru porozumenia rečou prenášanej informácie. V širších súvislostiach poznanie zákonitostí týkajúcich sa asociácií a implicitných znalostí detí môže byť, resp. malo by

byť kľúčové pre obsah učiva v každom konkrétnom stupni edukácie a z tohto poznania by sa malo odvíjať aj nastavenie kompetencií žiaka. Efektívnosť celého edukačného systému v zmysle trvalého a čo najprirodzenejšieho osvojovania si vedomostí žiakom ako učiacim sa subjektom je priamoúmerná tomu, v akej miere bude rešpektovať interaktívne prepojenia implicitných a explicitných jazykových znalostí žiaka, ako o tom vypovedá primárny výskum opísaný vo vedeckej monografii *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa*.

Z uvedeného vyplýva, že monografia *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* je aktuálna tak z aspektu vedeckého bádania o vzťahu jazyka a jazykového vedomia človeka, resp. dieťaťa v istej fáze vývoja jeho kognitívnych schopností, ako aj z aspektu aplikovania výsledkov výskumu v školskej praxi. Autori podrobným opisom výskumu (jeho okolností a podmienok), ako aj jednoznačne zvolenou metodológiou bádania poskytujú celý rad argumentov napríklad pre korigovanie rozsahu či optimalizovanie obsahu učiva (u mladších žiakov). Výsledky výskumu opísaného v monografii sú zásadné pre aktuálne posúdenie komplexnosti jazykových javov zaradených do obsahu predmetu. Možno ich chápať aj ako relevantné zázemie (terminologické i metodologické) pre analogické výskumy zamerané na staršie vekové kategórie detí, t. j. dôležité a očakávané pre nastavenie

kritérií pre optimálny výkon žiaka v ďalších stupňoch edukácie.

Autori monografie *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* nadväzujú na staršie výskumy z oblasti ontogenézy rečovej akvizície, konkrétne na longitudinálne sledovanie vývinu jazykových znalostí dieťaťa. Podobne ako bol výskum detskej reči z dielne prešovských jazykovedcov na Slovensku jedinečný, aj výskum interakcie implicitných a explicitných znalostí dieťaťa mladšieho školského veku je originálny a prináša nové významné zistenia.

Empirický výskum bol zacielený na tri oblasti implicitných jazykových znalostí dieťaťa na začiatku školskej dochádzky, a to na naratívne, lexikálne a slovotvorné znalosti.

Výskumu naratívnych implicitných znalostí dieťaťa (v 1. ročníku ZŠ) sa venuje M. Klimovič. Priame pozorovania plynúce zo strategicky pripravenej interakcie s detskými respondentmi (ako objektmi skúmania rečových reakcií na podnety výskumníka), ich priebeh (časové údaje, vek detí a ďalšie okolnosti výskumu) a výsledky podrobne analyzuje v prvej kapitole nazvanej *Naratívne znalosti*. Autor v úvode kapitoly identifikuje základné pojmy – termíny (ich pôvod, zavedenie v odbore konkrétnymi bádatelmi), ktoré s témou výskumu súvisia (a sám ich bude používať). Súčasne prináša prehľadný exkurz vo vývine samotnej témy, s čím súvisí aj etablovanie či vývin relevantnej terminologickej

databázy, a to tak v medzinárodnom kontexte, ako aj u slovenských a českých bádateľov. M. Klimovič týmto výskumom rozširuje poznanie o problematike naratív v detskej reči, ktorej sa venuje dlhodobo a systematicky.

V prvej kapitole – v kapitole *Naratívne znalosti* – je v popredí výskumná otázka: akými naratívnymi znalosťami z naratívneho textového modelu disponujú deti ešte pred formálnym vzdelávaním. Autor uvažuje o konceptuálnych naratívnych znalostiach. K nim patria odpovede na otázky ako dieťa – respondent či participant chápe pojem príbeh, aké funkcie aktu narácie a naratívam pripisuje, ktoré/aké texty považuje za naratívne a napokon, ktoré vlastnosti naratív sú kľúčové. Otázka konceptov a konceptualizácie vo všeobecnosti je z aspektu ľudského poznávania a následného verbelizovania vnímaného rozhodujúca. Je to univerzálna kognitívna dispozícia človeka, preto je nanajvyš dôležité, aby sme ju akceptovali nielen pri výskumoch, ale následne aj pri kreovaní vzdelávacích štandardov a učebných obsahov, resp. pri posudzovaní kompetencií žiakov. Schopnosť konceptualizácie ako mentálnej dispozície a jej manifestovanie v jazyku patrí k najnovším a najaktuálnejším poznatkom vied o človeku a jazyku.

O komplexnej povahe výskumu naratívnych štruktúr u detí vo veku približne 7 rokov, realizovaného M. Klimovičom, svedčí vnútorná

štruktúra kapitoly. Autor sa venuje implicitným konceptuálnym naratívnym znalostiam: prekonceptu, ako aj funkcii, štruktúram a vlastnostiam naratív. Interakciu s detským participantom dosahuje prostredníctvom interview, ktorého transkripty ako východiská čiastkových záverov podrobne uvádza. Autor pripisuje veľký význam z aspektu úplnosti riešenia problematiky kvalitatívnemu vymedzeniu príbehu dieťaťom a získané údaje interpretuje na základe kvantitatívnych ukazovateľov v ich grafickom spracovaní. Celá podkapitola 2.3 je venovaná tvoreniu príbehu deťmi, pričom autor presne identifikuje kritériá pre naplnenie aktu rozprávania/vyrozprávania príbehu (v textovej podobe).

K. Vužňáková v kapitole *Znalosti lexikálnej kategorizácie* vychádza z komplementárnosti vzťahu jazykového obrazu sveta a účinkovania či vplyvu jazykových univerzálií, ktoré spôsobujú, že ontogenéza reči má univerzálny priebeh. Opiera sa tak o najnovšie poznatky o vzniku jazykových nominácií v nominačnom akte založených na schopnosti ľudskej mysle konceptualizovať; t. j. v zjednodušených schémach si ukladať významy slov, ako aj o poznatky o schopnosti človeka na základe asociácií tieto schémy aktivizovať, čo v zásadnej miere prezentoval vo vedeckých dielach o vzťahu jazyka a jazykového vedomia najmä G. Lakoff.

K. Vužňáková na konkrétnych ukázkach demonštruje skutočnosť,

že učebnice slovenského jazyka často „prepisujú“ vedecké poznanie prameniace z teoretického opisu jazyka a vzťahu jazykových jednotiek konkrétnych rovín jazyka. Ako sama uvádza, „... vzdelávanie v škole je charakteristické vedeckou kategorizáciou a logickým pojmovým aparátom“. Autorka na začiatku výskumu predpokladá, že u žiaka ako učiaceho sa subjektu dochádza k interferenciám implicitných a explicitných znalostí o jazyku. Na začiatku jej bádania je rozhodnutie získať obraz o implicitných jazykových znalostiach detí v predchádzajúcom období, teda pred začiatkom školskej dochádzky.

Autorka sa v skúmaní vnímania sémantiky pomenovania dieťaťom sústreďuje na tri roviny: a) na poznanie a používanie slova ako jazykového znaku na označenie denotátu, b) na gnozeologický rozmer ako odraz množiny poznatkov o danom denotáte, c) na kognitívny aspekt určený spracovaním mimojazykového poznania kognitívnou sústavou a relevantného používania danej lexikálnej jednotky.

Autorka v podkapitole 2.2 formuluje výskumný problém: aké sú implicitné znalosti dieťaťa o lexikálnej kategorizácii na začiatku mladšieho školského veku, na riešenie ktorého si vytvára 6 výskumných nástrojov.

Pri zisťovaní rozsahu slovnej zásoby a organizácii mentálneho slovníka – pri lexikálnom rozhodovaní a spontánnom pomenovaní – autorka využila tzv. online metódu.

Implicitné znalosti detí o rodových a druhových pomenovaniach na rôznych úrovniach abstrakcie zisťovala synchronne. Metódu faktickej a procesovej elicitácie aplikovala pomocou obrázkov. Uvedené metódy sa viac-menej analogicky aplikovali pri ďalších piatich výskumných nástrojoch.

K. Vužňáková dospela k záveru, že komparáciou vedeckých taxonómií a osvojovania rodovo-druhových pojmov dieťaťom je možné dospieť k určeniu kategórií, ktoré prináležia k základnej úrovni v taxonómiách, t. j. ku kategóriám, ktoré si deti osvojujú najskôr. Toto zistenie má značný význam pre školskú prax, pre usporiadanie učiva tak v jazykovom vyučovaní, ako aj v edukácii iných predmetov, keď si v koncepcii učiva volíme smerovanie od rodu k druhu alebo naopak, od druhu k rodu.

Tretia kapitola monografie je venovaná implicitným slovotvorným znalostiam dieťaťa na začiatku školskej dochádzky. Autorka kapitoly Ľ. Liptáková vychádza z aktuálnych vedeckých poznatkov z derivatológie. Slovotvornej motivácii pripisuje systematizačnú, integračnú a sémantickú funkciu, ktorá z aspektu rečovej akvizície signalizuje sémantické príznaky slova. Tým sa na jednej strane umožňuje dieťaťu anticipovať význam nominácie, na druhej strane sa stáva „systematizačným nástrojom“ v tzv. detskej slovotvorbe v ranných štádiách rečového vývinu, čím sa nepriamo preukazuje schopnosť

dieťaťa vnímať a aplikovať intuitívne osvojené pravidlá jazykového systému. Akcentovanie slovtvorby v ranných štádiách vývinu reči je východiskom pre výskumný predpoklad týkajúci sa tejto oblasti jazykového vedomia u žiaka na začiatku školskej dochádzky, resp. na hranici 1. a 2. ročníka ZŠ.

Ľ. Liptáková sa v časti východísk svojho primárneho výskumu opiera o etablovanú lingvistickú teóriu o dvojaspektovom chápaní slovtvorby. Slovtvorbu chápe z aspektu funkčno-štruktúrneho a súčasne procesuálneho a vo výskume implicitných slovtvorných znalostí dieťaťa zohľadňuje obidva aspekty tvorenia slov dieťaťom. K výskumu implicitných slovtvorných znalostí dieťaťa pristupuje z hľadiska aplikovanej, resp. vývinovej derivatológie. Opisuje širší medzinárodný kontext skúmania detskej reči s ohľadom na typ jazyka. Nadväzuje na poznatky získané v predchádzajúcich výskumoch o osvojovaní si derivačných postupov a onomaziologických kategórií v slovenčine deťmi od útleho veku až do 6 rokov. Za vývinovo prvú derivačnú kategóriu považuje onomaziologickú kategóriu deminutívnosti, ktorá bola potvrdená aj zahraničnými štúdiami (týkajúcimi sa iných jazykov), pričom sa rozhodujúcu funkciu globálne pripisuje jazykovému inputu.

Ako základnú motiváciu v monografii opisovaného primárneho výskumu autorka uvádza potrebu

rozšíriť poznanie o slovtvorných znalostiach dieťaťa na začiatku školskej dochádzky a získať tak obraz o jeho jazykovom vedomí. Takto dosiahnuté výsledky Ľ. Liptáková považuje za „východisko pre formovanie poučeného jazykového vedomia v oblasti slovtvorby“, t. j. ako východisko pre zaradovanie relevantných tém týkajúcich sa slovtvorby do učebného obsahu predmetu slovenský jazyk a literárna výchova.

Pre zber dát v primárnom výskume autorka uplatnila 2 metódy, a to: (tzv.) 1. *online metódu* zberu dát – pri zisťovaní *online jazykových procesov* a *automatizovaných mentálnych procesov*. *Online metóda* zberu dát pozostáva z procesu lexikálneho rozhodovania pri zisťovaní lexikálnych asociácií na podnet, resp. podnetové slovo a z procesovej elicitácie. a 2. *offline metódu* zberu dát, ktorá má podobu *paper-and-pencil-task dizajnu*. Ide o zostavené jazykové úlohy pre deti prezentované v podobe verbálno-grafického alebo verbálno-manipulačného materiálu.

Autorka dospela k pozoruhodným zisteniam, ktoré vypovedajú o implicitnej znalosti slovtvornej derivácie u detí – žiakov 1. ročníka ZŠ. Analogicky svojim zisteniam, ktoré zdokumentovala a štatisticky vyhodnotila, robí závery pre školskú prax v téme tvorenia slov.

Pre každý primárny výskum je rozhodujúce poznanie doterajšieho stavu vedeckého poznania v relevantnej bádateľskej oblasti, čo sa

navonok manifestuje aj ako syntéza vlastných či pôvodných a prevzatých poznatkov, čomu sú venované nasledujúce časti našej recenzie.

V 1. kapitole monografie M. Klimovič dospel k záveru, že v 1. a 2. ročníku ZŠ sa nevyužíva prirodzený potenciál žiaka – cielene sa nepracuje s rozvíjaním implicitných znalostí dieťaťa, ale k textotvorbe – jej začiatkom – sa v školskom prostredí dostávame vo vyučovacom procese akoby zvonka, a to od teórie či predpísanej schémy. Nenadväzovanie na implicitné poznanie dieťaťa nie je v súlade s princípmi konštruktivisticky poňatého vyučovania. Paradoxne teda nevyužívame prekoncepty v takej oblasti, ktorú už dieťa zjavne v istej miere ovláda, má s ňou osobnú a viacnásobnú skúsenosť, keďže recepcia príbehu dieťa sprevádza od útleho veku. Táto skúsenosť dieťaťa je súčasťou jeho naratívnych dispozícií. Viaceré zistenia autora korešpondujú s poznatkami a skúsenosťami recenzentky, napr. v úrovni implicitných znalostí detí sú individuálne rozdiely, čo (pravdepodobne) súvisí s recepčnou skúsenosťou dieťaťa, ktorá však vyplýva z kvalitatívnych atribútov sociálneho prostredia obklopujúceho jedinca od jeho útleho veku.

Výskum M. Klimoviča je vďaka zvoleným metódam a výskumným nástrojom nastavený tak, že mu umožňuje citlivé vnímanie kompatibility medzi detskými autormi najlepších naratívnych textov a ich

predstavou či presvedčením, ktoré sformulovali pri otázke, čo je to príbeh a kde to slovo počuli. Rovnako treba súhlasiť so zistením autora o istej miere (nenáležiteho a v danej úlohe neočakávaného) „tematizovania“ vlastného zážitku detským pisateľom, ak jeho asociácia vznikla v priebehu tvorenia príbehu (dieťaťom), čo sa dá vysvetliť (a z psychodidaktického hľadiska je toto vysvetlenie relevantné) preferovaním priamej skúsenosti pred fabulovaním príbehu.

Z aspektu syntézy originálnych či vlastných a prevzatých poznatkov treba súhlasiť s rozhodnutím autora stotožniť sa so závermi naratologičky A. Nicolopoulouovej (1997), že vo výskume naratívnych znalostí detí treba vo väčšej miere brať do úvahy ich myslenie a skúsenosti. Súčasne podčiarkujeme aj nevyhnutnosť reflexie tohto poznania v školskej praxi. Pre úplnosť dodávame, že v záverečných častiach podkapitoly o naratívnych znalostiach dieťaťa autor systematicky a opakovane zasadzuje tak svoje predpoklady, ako aj získané závery do širšieho kontextu výskumov zahraničnej i domácej proveniencie.

V slovenskom kontexte dosiaľ absentujú výskumy zamerané na vývin kategorizácie u dieťaťa jeho manifestovanie v jazykových prejavoch, to znamená, že pri perspektíve a snahe nadväzovať na prekoncepty žiaka na začiatku školskej dochádzky, resp. v najnižších ročníkoch ZŠ, nie sú – nemáme k dispozícii – argumenty v podobe objektívnych vedeckých

zistení o implicitnom poznaní detského subjektu v tejto oblasti jeho jazykového vedomia.

Závery primárneho výskumu opísaného K. Vužňakovou priniesli zistenie o uvedomovaní si jednoduchej hyperonymicko-hyponymickej paradigmy, t. j. o uvedomovaní si vzťahu subordinácie medzi jedným rodovým a dvoma, prípadne viacerými druhovými pojmami. Hoci na hyperonymicko-hyponymických vzťahoch je založené usporiadanie učiva nielen materinského jazyka, ale vo významnej miere aj v iných predmetoch (prvouka, prírodoveda, vlastiveda), no vzťahy medzi pojmami sa nevyjadrujú explicitne a tak, aby bola ich hierarchia žiakovi jednoznačne sprostredkovaná. Dôraz na konkretizáciu vzťahov medzi pojmami by žiakovi pomohol preniknúť do podstaty vzťahov medzi pomenovávanými javmi, predmetmi, vzťahmi a pod. K záverom patrí tiež akcentovanie vzťahu medzi pojmami v materinskom a cudzom jazyku, autorka upozorňuje na formovanie dvoch jazykových obrazov sveta u bilingvistu, z čoho treba dedukovať nesprávnosť školskej ekvivalencie pojmov pri vyučovaní cudzieho jazyka.

Pozorovanie ukazuje, že jazykový obraz sveta dieťaťa mladšieho školského veku je ovplyvnený osobnou skúsenosťou, percepčnosťou a nekonvenčnosťou. Kapitola o výskume smerovanom na zistenie znalostí dieťaťa o lexikálnej kategorizácii

vypovedá o takých záveroch primárneho výskumu, ktoré korešpondujú s antropocentrizmom ako rozhodujúcim princípom porozumenia pojmom, ako aj princípom tvorenia nominácií – lexém (konvenčných i nekonvenčných) v diskurzívnom prostredí.

Autorka tretej kapitoly – Ľ. Liptáková – sa na viacerých miestach v texte 2. kapitoly odvoláva na zistenia E. Clarkovej (2009, 2017), čiastočne sa jej dielom metodologicky inšpiruje a vo viacerých záveroch sa s ňou zhoduje. Konkrétne používanie deminutívnych sufixov sa najčastejšie objavuje u najmladších detí a súvisí s aplikovaním analogických slovotvorných postupov, ktoré používa dospelý v rečovej interakcii s dieťaťom. Uvádza, že ak sú deti schopné ten istý afix použiť v ďalších slovách (vrátane slovotvorných inovácií), znamená to, že majú afix s jeho významom osvojený, t. j. rozumejú jeho významu a významovej modifikácii motivanta, ktorú použitie afixu prinieslo a spoľahlivo rozoznávajú jeho formálne stvárnenie.

K jedinečným záverom výskumu Ľ. Liptákovovej patrí aj fakt, že sa (ako sama konštatuje) „nepotvrdili zistenia zo zahraničných výskumov (Clark, 2017), že pre deti je ľahšie identifikovať slová so sufixmi, nie prefixmi, pretože slová sa tvoria smerom od začiatku ku koncu (zľava doprava), čo môže sťažiť detskú identifikáciu prefixov ako foriem pridaných k základu“. Autorka dospela

k opačným záverom, čo dáva do súvislosti s morfológickým typom slovenčiny ako flektívneho jazyka a správne ho interpretuje ako kľúčový argument pre rozdielne zistenia s vyššie uvedenou autorkou, s ktorou sa, naopak, zhoduje v iných záveroch.

Výsledky primárneho výskumu týkajúce sa implicitných znalostí dieťaťa vo veku 6 – 7 rokov ukazujú, že dieťa v tomto veku má vo svojom jazykovom vedomí intuitívne nadobudnuté znalosti o tvorení slov v jeho materinskom jazyku, že spoľahlivo reflektuje sémantiku motivantu a jeho sémantickú modifikáciu pri vzniku motivátu vplyvom suffixov či prefixov. Autorka správne namieta, že vedomé intenčné a terminologicky zložité oboznamovanie sa s tvorením slov odvodzovaním vo 4. ročníku ZŠ (súčasná prax) znamená nevyužitý jazykový a rozumový potenciál dieťaťa, a to v zmysle absencie nadväzovania na prekoncepty a implicitné znalosti o tvorení slov. Za veľmi podnetnú považujeme myšlienku vzťahu slovtvorby k porozumeniu čítanému textu, keď Ľ. Liptáková za podstatou slovtvornej derivácie vidí jeden z (viacerých možných) jazykových prostriedkov explicitne vnímaných inferencií, ktoré umožňujú lokálnu i globálnu koherenciu, teda globálne porozumenie textu.

M. Kopčíková je autorkou 4. kapitoly monografie nazvanej *Jazykové znalosti dieťaťa a osvojovanie si*

cudzieho jazyka. V rámci výskumu o implicitných jazykových znalostiach dieťaťa otvára otázku vzťahu implicitného a explicitného poznávania jazykového systému a formovania jazykového vedomia detským subjektom v rámci cudzieho (resp. druhého, L2) jazyka.

Výskumným cieľom autorky je priblížiť vybrané filozofické východiská týkajúce sa implicitných a explicitných znalostí v cudzom jazyku a opísať kritériá pre ich rozlíšenie, analyzovať ich vzájomné interakcie a rozhodnúť sa pre ich edukačné implikácie. V oblasti cudzojazyčného vzdelávania sa striedavo proklamujú filozofie či koncepcie, ktoré preferujú buď symbolizmus, alebo konekcionizmus ako paradigmu, v ktorej sa preukazuje povaha jazykových znalostí. Obidve teórie sa snažia vysvetliť, ako si žiaci rozvíjajú implicitné, nie explicitné znalosti. Autorka posúva celú problematiku do roviny intenčného osvojovania si cudzieho jazyka, keď sa stotožňuje s názorom, že rozlišovanie medzi implicitným a explicitným učením, ako aj implicitnými a explicitnými vedomosťami je nevyhnutné, pretože zatiaľ čo sa prvá skupina týka procesov, ktoré sa zaoberajú učením sa jazyka, druhá sa týka produktu – výsledkov vo vyučovaní jazykov.

Autorka sa venuje interpretácii siedmich kritérií, ktorými je možné rozlíšiť implicitné a explicitné znalosti v cudzom jazyku. Vo svojom analyticko-interpretáčnom uvažovaní

sa posúva k problému rozhrania procesov implicitných a explicitných jazykových znalostí a premeny explicitných znalostí na implicitné. V podkapitole 4 autorka opisuje výskumné zistenia z edukácie cudzích jazykov opísané zahraničnými autormi.

M. Kopčíková popri identifikácii aktuálnych vedeckých názorov na implicitné a explicitné osvojovanie si jazykových znalostí v cudzom jazyku dospieva k poznaniu, že vo výskumoch absentuje hľadisko, ktoré by reflektovalo vzťah medzi implicitným jazykovým poznaním v materinskom jazyku a ich implicitným jazykovým poznaním v cudzom jazyku.

Autorka svoje analyticko-teoretické uvažovanie končí tvrdením, ktoré sa vzťahuje na edukáciu cudzieho jazyka v podmienkach našej – slovenskej – školy. Hovorí, že vstup do našich konekcionistických implicitných systémov učenia nastáva prostredníctvom zjednotených explicitných reprezentácií vytvorených na základe predchádzajúceho spracovania. Vedomé a mimovoľné (nevedomé) procesy sú tak dynamicky zapojené do každej kognitívnej úlohy a do každej epizódy učenia sa, čo je potrebné brať do úvahy v procese výučby cudzieho jazyka. Ostatné dve vety možno chápať aj ako ideálny model vyučovania cudzieho jazyka, ktorého dôsledné napĺňanie by malo prinášať aj pozitívny efekt zrkadliaci sa na úrovni vyučovania cudzieho jazyka.

M. Kopčíková vo štvrtej kapitole – zameranej na mapovanie názorov na implicitné a explicitné jazykové znalosti pri osvojovaní cudzieho jazyka – pracuje najmä s výsledkami a opismi výskumov, ktoré boli realizované v zahraničí. Svoje aktívne výskumné pôsobenie si týmto aktom de facto pripravuje.

Autori monografie *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* sa už v minulosti venovali skúmaniu detskej reči, otázkam rečovej akvizície dieťaťa, naratívnyim schopnostiam detí v predškolskom veku, ako aj otázke prekonceptov a jazykového obrazu sveta dieťaťa. Z toho vyplýva, že ich výskum má vnútornú kontinuitu, a je teda prirodzené, že funkčne využívajú závery z vlastných minulých početných pozorovaní a dlhodobých výskumov. Nadväzovanie na starší výskum je tu relevantné a znamená organickú participáciu na kreovaní obrazu konkrétnej problematiky.

M. Klimovič sa veľmi dobre orientuje v kontexte relevantných vedeckých prác nielen domácej, ale aj zahraničnej proveniencie. To mu umožňuje kriticky si zo spektra publikovaných teórií a záverov zahraničných autorov vyberať tie, ktoré sú pre jeho bádateľský zámer dôležité a aplikovateľné. Citácie prameňov, s ktorými pracuje, sú obsahovo kompatibilné s parciálnymi problémami, ktoré v jednotlivých podkapitolách rieši. Zreteľne uvádza mieru prevzatých myšlienok či metód, ktoré

aplikuje na podmienky slovenských detí a na podmienky ZŠ v súčasnosti.

M. Klimovič sa otázke chápania naratív u detí v predškolskom veku venuje dlhodobo a recepčné schopnosti dieťaťa vidí v súvislosti s tvorbou textu u žiaka v primárnom vzdelávaní. Z jeho prác napísaných v ostatných rokoch, v ktorých prináša reakcie detí na otázku, čo je príbeh alebo či sa už stretli s príbehom (na ktoré sa sám v aktuálnej vedeckej monografii odvoláva) vyberáme: „Príbeh je dačo také ako rozprávka alebo tak.“ alebo *Čo vedia 8-ročné deti o textovom modeli narácie* (2014); *Detský pisateľ v procese tvorby textu* (2016); *Produkcia písaných textov v primárnom vzdelávaní na Slovensku v interdisciplinárnych súvislostiach: konfrontácia dvoch svetov* (2020).

Z uvedeného vyplýva, že je opodstatnené hovoriť o rozsiahlosti a kontinuite výskumu z oblasti naratív u M. Klimoviča, autor sleduje skúmanú problematiku z viacerých aspektov, čím sa poznanie o tejto časti implicitného i poučeného jazykového vedomia dieťaťa prehľbuje.

Kapitola *Znalosti lexikálnej kategorizácie* spracovaná K. Vužňákovou tematicky nadväzuje na jej vlastné výskumy, ktoré sa týkali vývinu detskej reči, konkrétne najmä na výsledky o kompozitách (2012), o slovotvorbe v ranej ontogenéze reči (2018), o teoreticko-metodologických východiskách skúmania osvojovania si významov slov dieťaťom (2018), o implicitných a explicitných

znalostiach dieťaťa mladšieho školského veku o význame lexikálnych jednotiek (2018). Autorkou citované a parafrázované vlastné práce, resp. výsledky vlastných výskumov svedčia o tom, že otázke porozumenia nomináciám, ako aj otázke ich produkcie dieťaťom – štandardnej aj individuálno-tvorivej – sa venuje systematicky.

Ľ. Liptáková v kapitole *Slovotvorné znalosti* poukazuje na súvislosti medzi implicitnými znalosťami dieťaťa vo veku 6 – 7 rokov a schopnosťou žiakov riešiť slovotvorné úlohy a didaktickým problémom ako stimulovať kognitívne a exekutívne funkcie žiaka, pričom sa odvoláva na výsledky starších výskumov: Klimovič, Kovalčíková, & Liptáková, 2019; Kovalčíková et al., 2016. Ľ. Liptáková sa didaktickým otázkam vyučovania materinského jazyka venuje dlhodobo a systematicky. Znalosť problematiky sa u tejto autorky prejavuje nielen tým, že vie explicitne argumentovať výsledkami z parciálnych výskumov a tvorivo na ne nadväzovať, ale najmä tým, že dôsledne používa a presadzuje terminológiu, ktorá je prienikom lingvistických, psycholingvistických a didaktických pojmov. Jazyk jej štúdií sa tým stáva exaktným a prispieva k prehĺbeniu vedeckej podstaty a autonómie didaktiky materinského jazyka ako vedeckej disciplíny. Citácie vlastných prác Ľ. Liptákovovej ilustrujú aj rozsah jej medzinárodnej spolupráce, resp. rešpektovanie jej vedeckej práce

v zahraničí. Odkazy na vlastné práce v texte sú opodstatnené a zmysluplné, dôležité pre komplexné chápanie problému, o ktorom sa pojednáva.

K. Vužňáková a Ľ. Liptáková pracujú so zjavným nadhľadom s teóriami a výsledkami výskumu zahraničných autorov. Pritom sa opierajú o zásadné a aktuálne práce nielen z oblasti jazykovedy a z oblasti teórie vzdelávania, ale aj z oblasti analytickej filozofie, antropolingvistiky, filozofie jazyka, kognitívnej psychológie a psycholingvistiky. Jednoznačne si vyberajú overené metodologické postupy, metódy výskumu a výskumné nástroje. Nimi uvádzané citácie diel zahraničnej proveniencie sú funkčne premietnuté tak do realizácie primárneho výskumu, ako aj do diskusie a záverov výskumu.

M. Kopčíková v kapitole zameraanej na mapovanie názorov na implicitné a explicitné jazykové znalosti pri osvojovaní cudzieho jazyka prináša celé spektrum názorov vedcov, ktorí sa venujú výskumu v oblasti edukácie cudzieho jazyka. Ide o analyticko-interpretáčnej uchopenie problematiky, preto v kapitole nachádzame početné citácie a parafrázy z prameňov zahraničnej proveniencie. Autorkou vybrané teórie a názory na problém implicitného a explicitného osvojovania jazyka sú aktuálne a relevantné najmä pre jej ďalší zamýšľaný výskum.

Kompozične vedecká monografia *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* pozostáva zo štyroch kapitol,

ktoré na seba nadväzujú intenciou výskumu, sú usporiadané vzostupne z perspektívy následnosti a zložitosti posudzovaných implicitných znalostí detí, ktorými disponujú vo veku predškolača a žiaka na nižšom stupni primárneho vzdelávania. Spájacím motívom všetkých kapitol je otázka identifikácie implicitných znalostí dieťaťa (žiaka mladšieho školského veku) a odkrývanie ich potenciálu, resp. chápania ich ako prekonceptov, na ktoré by mala školská prax nadväzovať v zmysle základných postulátov konštruktivisticky poňatého vyučovania. Autori konkrétnych kapitol v primárnom výskume zisťujú implicitné znalosti detí o podstate príbehu, o procese vzniku príbehu, o lexikálnej kategorizácii, o tvorení slov odvodzovaním a o vzťahu implicitných a explicitných jazykových znalostí dieťaťa pri osvojovaní si cudzieho jazyka.

Každá kapitola je výsledkom práce výskumníka v jednej jazykovej oblasti, ktorá implicitne účinkuje v jazykovom vedomí dieťaťa. Autor kapitoly vychádza vždy z relevantnej časti teoretického opisu relevantného jazykového javu a vo vzťahu k jeho podstate a špecifickosti si volí metodiku výskumu. Napriek tomu monografia predstavuje jeden kompaktný celok a jednotlivé kapitoly navzájom súvisia analogicky tomu, ako súvisia a navzájom interagujú opísané javy v jazykovom vedomí dieťaťa a ako sa navonok manifestovali vo vyvolaných asociáciách či pri

plnení konkrétných úloh zadaných detským participantom.

Celková koncepcia monografie je postavená na subsumovaní konkrétnych tém vo výskume, pričom kritériom pre vnútornú hierarchiu je vnímanie postupnosti od celku (príbeh) v rečovej realizácii jazykového systému (tu reprezentované výskumom M. Klimoviča o znalostiach o naratívnych aktoch a útvaroch) k podstate a vnútornej štruktúre nominačného aktu s presahom do mentálnych priestorov dieťaťa (K. Vužňáková: Znalosti lexikálnej kategorizácie) a k tvoreniu slov odvodzovaním (Ľ. Liptáková: Slovtvorné znalosti), až po Jazykové znalosti dieťaťa a osvojovanie si cudzieho jazyka (M. Kopčíková).

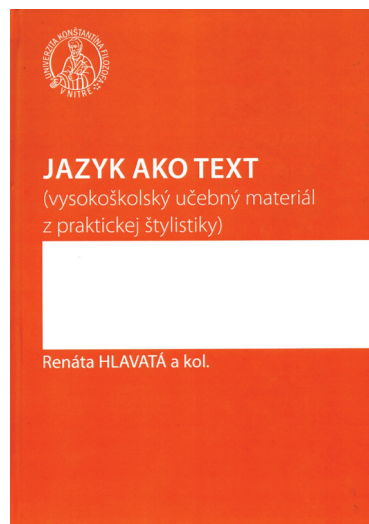
V monografii *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* sa ako prirodzená a logická súčasť textu a ako súčasť interpretácie výsledkov primárneho výskumu uvádzajú grafy, tabuľky a obrázky. Prispievajú k jednoznačnosti chápania údajov v obsiahnutých v texte, grafické spracovanie dát korešponduje s opísanými kvantitatívnymi zisteniami. Čitateľ ocení tiež obrázkové prílohy, ktoré mu umožňujú posúdiť získaný výstup od participanta výskumu. Obrázky v monografii *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* dokresľujú tiež autentickosť dát a originalnosť výskumu, pomáhajú vytvoriť si predstavu o získavaní údajov v podobe vyriešených zadaných úloh deťmi. Obrázky sú jedným z viacerých dôkazov starostlivo

pripraveného a zdokumentovaného primárneho výskumu. Podobne značnú výpovednú hodnotu majú tabuľky v texte monografie, plnia komparatívnu funkciu, slúžia na porovnanie dát či výsledkov meraní alebo zaznamenávajú úspešnosť participanta v konkrétnych úlohách.

Monografia *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* je napísaná veľmi kultivovaným jazykom. Na celkovej jazykovej úrovni monografie je badať nielen jazykové vzdelanie autorov, ale aj ich komplexné jazykovo-komunikačné kompetencie súvisiace s logikou a jednoznačnosťou vedeckej interpretácie, k čomu patrí zrozumiteľnosť konštatovaní a terminologická jednoznačnosť. Vzhľadom k tomu, že monografia je výsledkom systematického vedeckého bádania, predpokladá sa, že je určená viac-menej úzkemu okruhu odborníkov a tomu zodpovedá aj nasýtenosť textu odbornou terminológiou. Autori dôsledne pracujú s relevantnými termínmi, a to nielen lingvistického a didaktického charakteru, ale aj s terminológiou z iných disciplín: psychológie, kognitívnej lingvistiky, psycholingvistiky, lingvistickej antropológie a pod. Týmito terminologickými prienkami sa navonok manifestuje synergický princíp bádania o jazyku a o vzťahu jazyka a jazykového vedomia, najmä ak výskum smeruje k aplikovaniu získaných výsledkov v edukačnej praxi.

Zuzana Kováčová

HLAVATÁ, R. a kol.: *Jazyk ako text (vysokoškolský učebný materiál z praktickej štylistiky)*. Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre 2019. 174 s.
ISBN 978-80-558-1494-0.

Text v reflexii praktickej štylistiky, textovej lingvistiky a dynamiky

V roku 2019 vydala Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre nový titul zameraný na problematiku praktickej štylistiky. Publikácia má podobu vysokoškolskej učebnice, ktorú autorský kolektív v zložení R. Hlavatá (vedúca autorského kolektívu), Ľ. Kralčák, J. Glovňa, M. Rendárová a K. Dudová z Katedry slovenského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre zostavil za účelom skvalitnenia edukačného procesu v rámci štylistiky (komunikačná a slohová výchova), praktickej štylistiky, tvorby a analýzy textu. Autorský kolektív učebnicu adresuje vysokoškolským študentom učiteľských študijných programov v špecializácii slovenský jazyk a literatúra.

Ďalšími adresátmi, podľa nášho názoru, môžu byť aj študenti nefilologického zamerania, ktorí sa chcú zdokonaľiť vo svojom písomnom i ústnom jazykovom prejave.

V publikácii sa primárne nadväzuje na doterajšie výskumy v oblasti štylistiky (českej a slovenskej), textovej lingvistiky, frazeológie, psycholingvistiky, sociolingvistiky a kognitívnej lingvistiky a taktiež na tradície didaktiky slohu (neskôr komunikačnej a slohovej výchovy).

Recenzovaná vysokoškolská učebnica predstavuje čiastkový výstup riešenia grantového projektu KEGA č. 043UKF-4/2018 *Jazyk ako text. Vysokoškolský učebný materiál z praktickej štylistiky a didaktiky slovenského jazyka*. Cieľom autorského kolektívu bolo nielen zosystematizovať doterajšie poznatky zo štylistiky, textovej lingvistiky, frazeológie a didaktiky

slohu, ale ponúknuť študentom nie tak často pertraktovanú a pre štylistiku „netypickú“ (s. 7) problematiku dynamiky textu a dynamiky jazyka. Pri spracovaní učebnice sa vychádzalo zo zámeru poskytnúť praktické úlohy a cvičenia zo štylistiky. Konštatujeme, že zábery a ciele sa autorskému kolektívu pod vedením R. Hlavatej podarilo naplniť len čiastočne. Recenzovaná učebnica je z hľadiska aktuálnej problematiky praktickej štylistiky slovenského jazyka a dynamiky textu málo inovatívna.

Z hľadiska metodológie je spracovanie vysokoškolskej učebnice založené na klasických metódach pedagogického, lingvodidaktického a lingvistického výskumu. Autori vychádzajú z doterajších poznatkov odbornej pramennej literatúry. Výsledky vlastnej aktívnej pedagogickej činnosti výučby budúcich učiteľov slovenského jazyka na predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania sa v dostatočnej miere v publikácii neprejavili.

Z hľadiska štruktúry vysokoškolskú učebnicu tvorí deväť kapitol, ktoré sa okrem deviatej ďalej členia na jednotlivé podkapitoly. Učebnica tiež obsahuje úvod (s. 7 – 8) a literatúru (s. 170 – 173), ktorej neúplná podoba (chýbajú niektoré bibliografické údaje citácií z textu) znižuje úroveň danej publikácie. Formálna stránka bibliografických odkazov nie je jednotná. Ide o zmätočné používanie kurzívy a nejednotnosť v uvádzaní ISBN pri knižných publikáciách.

V úvodnej časti prvej kapitoly (*Text a štylistika*) sa akcentuje výklad pojmov *aktuálny (konkrétny) text*, *potenciálny (emický) text*. Uvádzajú sa aj dva pohľady na text (dynamický a procesuálny), parafrázuje sa definícia textu. Hierarchický vzťah medzi hĺbkovou a povrchovou organizáciou textu spolu so vzájomnou prepojenosťou ich zložiek a prvkov znázorňuje R. Hlavatá na s. 10 pomocou schémy.

V podkapitole 1.1 (*Vymedzenie pojmu štylistika*) sa uvádza definícia štylistiky a jej predmet skúmania. Z funkčného hľadiska je štylistika rozčlenená na tri okruhy (funkčné štýly, jazykovoštylistické prostriedky a kompozíciu textu). Vymedzuje sa predmet skúmania štylistiky, jej ciele a stručne sa pertraktuje chápanie súčasnej modernej štylistiky, jazykovednej štylistiky a literárnovednej štylistiky. V podkapitole 1.2 (*Súčasná moderná štylistika a jazykový štýl*) sa podrobnejšie prezentuje základný koncept funkčnej štylistiky – štýl, pričom sa ako pojem definuje a hodnotí z rôznych hľadísk. V súvislosti s doterajším výskumom bežných hovorených dialógov je pozornosť venovaná aj problematike socio-štylistiky, psycho-štylistiky a pragma-štylistiky. Širšia koncepcia štylistiky (individuálna štylistika, kolektívna/skupinová štylistika) a problematika vzťahu štylistiky a textovej lingvistiky prostredníctvom sústavy štýlov, textových typov a žánrov je predmetom záujmu danej podkapitoly.

Za najnižší stupeň zovšeobecnenia pojmu *štýl* sa považuje singulárny štýl, vyššie stojí individuálny (personálny, autorský) štýl a za ďalší stupeň interindividuálne (interpersonálne) štýly – štýly literárnych škôl, štýly určitých období a funkčné štýly. V ďalšej časti sa uvádza okrem členenia štýlov na komplexné a simplexné aj tradičná školská klasifikácia štýlov založených na slohových postupoch a útvaroch. V danej podkapitole sa neopomínajú ani snahy súčasnej štylistiky a textovej lingvistiky o klasifikáciu štýlov siahajúce ešte do antickej rétoriky (rozlíšenie štýlu vysokého, stredného a nízkeho) s poukázaním na súčasné menej výrazné používanie v porovnaní s diferenciáciou funkčných štýlov. Náležitá pozornosť sa venuje aj súčasnej modernej štylistike. Prezентujú sa javy, názory a koncepcie, ktoré ovplyvnili kreovanie štylistiky ako disciplíny v minulosti s nadväznosťou na kognitívne procesy v mozgových hemisférach človeka, na základe čoho sa postupne kreovala kognitívna štylistika vychádzajúca z koncepcie systémovo orientovanej štylistiky kombináciou kognitívneho, integratívno-kooperatívneho a axiologického aspektu, čo sa dáva do súvisu s verbálnou komunikáciou. V záverečnej časti danej podkapitoly je pozornosť venovaná problematike axiologickej kompetencie s akcentom na jazykovú zložku, hodnotovú zložku a znakový/semiotický podsystem, ktoré fungujú v jej systéme.

V úvodnej časti druhej kapitoly (*Teoretické východiská práce s textom*) sa uvádzajú rôznorodé názory na vnímanie textu podľa renomovaných slovenských lingvistov a slovakistov. Oceňujeme, že v danej podkapitole je venovaný veľký priestor aj vzťahu textu a textovej lingvistiky, pričom okrem definícií pojmu *text* sa vysvetľujú ďalšie pojmy úzko súvisiace s problematikou textu a textovej lingvistiky (*koherencia textu, kohézia textu, kritériá textovosti, intencionalnosť textu, prijateľnosť textu, situácnosť textu, intertextovosť textu, informativnosť textu, pragmatika textu, znakovosť textu*). V podkapitole 2.1 (*Text a príbuzné štylistické pojmy*) sa vecne, jasne a zrozumiteľne (podľa nášho názoru pre študenta vysokej školy úplne postačujúco) uvádzajú definície pojmov úzko súvisiacich s textom, jeho konštituovaním do textových modelov a ich realizáciou z hľadiska formy a obsahu v oblasti *langue* a *parole* (*potenciálny text, aktuálny text, jazykový prejav, prehovor, komunikát, diskurz*). V danej podkapitole vítame aj stručný výklad problematiky vzťahu *text – diskurz*. Uvádzajú sa definície a charakteristiky niektorých renomovaných slovenských lingvistov. Diskurz sa pertraktuje aj v súvislosti s neterminologizovaným uplatnením označovaným ako „každý výsledok komunikačnej aktivity“ (s. 26), t. j. v bežnej jazykovej praxi sa ním pomenúva „každý komunikačný akt“ (ibid.).

V podkapitole 2.2 (*Text a textová produkcia*) sa vysvetľuje problematika textovej produkcie (tvorenie textu / komunikátu, generovanie jazykového prejavu, textotvorná činnosť, textotvorba) ako zložitá mentálna aktivita jedinca. Prezentuje sa aj proces produkcie textu odosielateľa (produktora, hovoriaceho / písuceho), jeho komunikačný zámer a textové modely. Samotný proces produkcie hovoreného komunikátu sa člení do štyroch fáz (konceptualizácia, formulácia, artikulácia a self-monitoring). Výklad procesu produkcie písaného komunikátu neprináša nové poznatky, nakoľko sa vychádza z doterajších tradičných koncepcií slovenskej štylistiky a štylistických rozborov textu. V súvislosti s danou problematikou ani výklad o procesualnosti textu neobsahuje výsledky vlastného výskumu R. Hlavatej a už aj doteraz často pertraktovaný tematický aspekt textu (*téma, jazyk, štýl*) so zodpovedajúcimi opytovacími zámenami *čo, čím, ako?* je na s. 29 znázornený iba schematicky.

Podkapitola 2.3 (*Text a textová lingvistika*) obsahuje tradičný teoretický výklad otázok kompozičnej výstavby textu ako jazykového a sémantického problému. Aj členenie kompozičnej stavby na vonkajšiu (kapitola, diel, odsek, strofa, spev, výstupy, dejstvá atď.) a vnútornú (kompozičné princípy, kompozičné postupy a sujetová osnova), problematika samotnej textovej lingvistiky, jej predmet skúmania a stručný

vývoj predstavujú doterajšie základné penzum informácií. Pri vysvetľovaní integrujúcich sa prístupov (syntaktického, sémantického a komunikačno-pragmatického) by sme okrem teoretického výkladu uvítali doloženie väčšieho počtu vlastnej exemplifikácie.

V tretej kapitole (*Formy prejavu*) ide o stručný výklad podstaty pojmu a termínu *forma* v lingvistike a taktiež základnej jednotky reči – jazykového prejavu a jeho realizácii (ústny jazykový prejav a písomný prejav, ktoré sa sčasti aj vzájomne porovnávajú). V dvoch nasledujúcich podkapitolách (3.1 *Komunikačné zamerania jazykových prejavov* a 3.2 *Komunikačné formy jazykových prejavov*) sa hovorí o komunikantoch medziľudskej komunikácie – eminentovi a percipientovi – považujúcich sa v teórii komunikácie „za rovnocenných komunikantov – účastníkov, participantov, ktorí svoje úlohy striedajú“ (s. 34), na rozdiel od ponímania pojmov *eminent* a *percipient* ako „rozdielných štýlotvorných činiteľov“ (ibid.). Vysvetľuje sa aj význam dorozumievacieho procesu, kde sa tradične vyzdvihujú osobné vlastnosti participantov, osobné záujmy, sklony, postoj k svojmu partnerovi, k téme alebo predmetu reči a aj k momentálnej situácii (*sympatia*). Uvádza sa aj stručný výklad o spôsobe komunikácie na základe vzájomných vzťahov medzi účastníkmi (príbuzenský, zamestnanecký, ľudia pri výkone svojho povolania), pričom sa

hodnotí aj vplyv percipienta na eminenta z hľadiska charakteru a kvality komunikácie. V záverečnej časti sa uvádza aj niekoľko ďalších faktorov zúčastňujúcich sa na formovaní štýlovej podoby prejavu, napr. prítomnosť – neprítomnosť percipienta, dialogickosť – monologickosť prejavu, pripravenosť – nepripravenosť prejavu, verejnosť – súkromnosť a i.

V úvodnej časti 4. kapitoly (*Variantnosť textu a komunikačné sféry*) sa vysvetľuje podstata pojmu *komunikačná sféra* a uvádza sa aj doterajšie tradičné členenie komunikačného priestoru na dva základné typy sfér (sféra celospoločenského styku a sféra bežného dorozumievacieho styku). V podkapitolách 4.1 (*Dominantná komunikačná sféra*) a 4.1.2 (*Dynamika mediálnej komunikačnej sféry*) sa plne stotožňujeme s komentármi Ľ. Kralčáka, ktorý na základe doterajších výskumov hovorí o dominancii sféry umeleckej literatúry v minulosti v porovnaní s tou súčasnou (mediálna sféra) a narastaním významu internetovej komunikácie a multimedializácie. Ľ. Kralčák v danej súvislosti dospieva k záveru, že „*mediálna sféra komunikácie si svoje dominantné postavenie v rámci komunikačného priestoru, zdá sa, upevňuje*“ (s. 42) a, napríklad, tendencie k stále vyššej spoločenskej akceptácii „*spontánnych jazykových prejavov realizujúcich sa vo sfére prestížnej komunikácie*“ (ibid.) podľa Ľ. Kralčáka „*majú a naisto budú mať aj v najbližšej budúcnosti zreteľný*

vplyv na dynamiku súčasného jazyka“ (ibid.). V nasledujúcich troch podkapitolách (4.2 *Funkčnoštýlová variantnosť*, 4.3 *Sociálnokomunikačná variantnosť národného jazyka* a 4.4 *Teritoriálna variantnosť národného jazyka*) sa rieši tradičná problematika variantnosti jazykových prostriedkov (varianty štýlovo rozlíšené a varianty štýlovo rozlíšené). Problematika variantnosti národného jazyka sa vysvetľuje v spojitosti s funkčnými štýlmi, sociálnym správaním (formálne a neformálne verbálne správanie, regulované rečové správanie a neregulované rečové správanie), geografickou a teritoriálnou ohraničenosťou jazyka.

Piata kapitola (*Štýléma ako základná jednotka štylistického subsystému jazyka*) je dielom viacerých autorov, pričom predstavuje najrozsiahlejšiu kapitolu recenzovanej vysokoškolskej učebnice (s. 57 – 140). V úvodnej časti sa uvádzajú definície a chápanie štýlémy podľa tradičných koncepcií. V ďalšej časti sa štýlémy dávajú do súvisu s ich komplexným fungovaním v texte a s úrovňami stavby textu. V nasledujúcich podkapitolách sa uvádza podrobnejší výklad problematiky jednotlivých štýlém. V podkapitole 5.1 (*Lexikálne štýlémy*) sa pozornosť sústreďuje na pohyby (migráciu) v systéme lexikálnych štýlém v rámci binárnych opozícií makroparadigiem nociónálnosť – expresívnosť, neutrálnosť – štylistická zafarbenosť, bezpríznakovosť – príznakovosť. Klasifikácia

lexikálnych štýlém sa realizuje na základe tradičného vymedzenia skupín protikladných štylistických tried (špecifické podskupiny slov). Oceňujeme stručnú charakteristiku jednotlivých podskupín s doložením adekvátnych názorných príkladov a taktiež kladne hodnotíme uvedenie úloh (u väčšiny podskupín), ktoré je možné so študentami riešiť priamo na vyučovaní. Aj v podkapitole 5.2 (*Frazeologické štýlém*) sa pri uvádzaní problematiky frazeologických štýlém nadväzuje na štruktúru výkladu v predchádzajúcej podkapitole (klasifikácia, charakteristika, uvedenie názorných príkladov a cvičení). Spracovanie danej podkapitoly možno hodnotiť pozitívne, hoci samotné názvy cvičení mohli byť z formálneho hľadiska uvádzané jednotne. V podkapitole 5.3 (*Morfologické štýlém*) na základe prvotného vyčlenenia jednotlivých morfológických štýlém vítame ich následnú jasnú, stručnú a zrozumiteľnú charakteristiku s doložením adekvátnych exemplifikácií. Pri opise a charakteristike syntaktických štýlém v podkapitole 5.4 (*Syntaktické štýlém*), ktoré slúžia „na konštrukčné sceľovanie zvukových, lexikálnych i tvaroslovných prostriedkov“ (s. 116) v rámci komunikačnej realizácie sa postupovalo od charakteristiky syntaktických štýlém na úrovni vety ako základnej syntaktickej jednotky (pozornosť sa sústredila na jej gramatickú, modálnu a intonačnú stránku), pričom sa sledovali štylistické javy „na nižších jednotkách vetnej stavby,

t. j. syntagmách a vetných členoch“ (s. 116). Podľa nášho názoru autor – Ľ. Kralčák – daný postup (aj v tomto prípade doložil názorné exemplifikácie) zvolil vhodne a vzhľadom na to, komu je vysokoškolská učebnica adresovaná, ho realizoval i napriek vymedzenému rozsahu veľmi dobre.

V šiestej kapitole (*Kompozícia textu s ohľadom na jeho obsahovo-formálnu stránku*) sa rieši problematika kompozície textu v tradičnom teoretickom chápaní, t. j. v jej úvodnej časti sa uvádzajú definície kompozície textu a ďalej sa vysvetľuje podstata textu, pojem *text* sa porovnáva s pojmom *výpoveď*, uvádzajú sa niektoré príklady minimálnych textov a textov s viacerými výpoveďami. Aj strohá informácia o konektoroch a uvedenie grafu prostriedkov súdržnosti / kohéznosti textu so stručným komentárom sú predmetom danej kapitoly. V dvoch osobitných podkapitolách (6.1 a 6.2) sa primerane náročnosti obsahu, rozsahu a zámeru danej recenzovanej publikácie vysvetľuje problematika členenia súvislého textu (horizontálne a vertikálne členenie) s využitím doterajších poznatkov textovej lingvistiky. Na doplnenie podkapitol by sme uvítali uvedenie konkrétnej ukážky súvislého textu s doložením komentára jeho kompozičného členenia.

Siedma kapitola (*Obsahovo-kompozičné modely*) nie je taktiež ničím inovatívna. Na základe doterajších poznatkov sa v nej poukazuje na zmeny v modelových štruktúrach

textu, ktoré sa týkajú prechodu od analýzy jednotlivých výpovedí k vyšším celkom, tzv. všeobecným modelom textovej výstavby (modelovým štruktúram textu). V ďalšej časti sa realizuje tradičný opis a výklad modelových štruktúr hĺbkovej organizácie textu (v tradičnej terminológii nazvaných slohové postupy a slohové útvary).

V ôsmej kapitole (*Dynamika textu*) sa okrem prehľadu existujúcich možností výkladu pojmu *dynamika textu*, ktorý podľa názoru Ľ. Kralčáka „nemá tradične vymedzené a špeciﬁcky rozpracované jednotné chápanie“ (s. 155) vysvetľuje problematika tematicko-kompozičnej realizácie štruktúry textu z hľadiska lexikálnej, gramatickej a syntaktickej roviny. Spojenie *dynamika textu* sa uvádza nielen vo vzťahu k lingvistiky, ale aj k literatúre (využitie hlavne v epických literárnych dielach) či v popularizačných prácach, predovšetkým „v návodoch alebo usmerneniach, ako tvoriť text“ (s. 156).

V podkapitole 8.2 (*Aktuálna komunikačná dynamika textu*) sa na základe niektorých doterajších poznatkov o texte ako premenlivom fenoméne a dynamickom útvere, ako aj o „komunikačnom bytí“ textu stotožňujeme so závermi Ľ. Kralčáka o tom, že „aktuálnu komunikačnú dynamiku textu reprezentuje predovšetkým jeho varujúca percepčná podoba, čo platí najmä v prípade, keď má jeden text viacero percepcií, ale aj vtedy, keď aktuálnej variantnosti podliehajú jednotlivé

zložky či konštituenty komunikačnej udalosti“ (s. 156). V danej podkapitole sa právom podčiarkuje aj podpora dynamiky textu prostredníctvom jeho potenciálne, no explicitne nevyssloveného veľkého množstva extralingvistických komponentov.

Problematika textov, ktoré boli vytvorené použitím kódu etnojazyka a zároveň tvoria súčasť kultúry príslušného spoločenstva, sa pertraktuje v podkapitole 8.3 (*Historická (vývinová) dynamika textu*). Ide o produkčnú funkciu textu, funkciu textového tezauru a reprodukčnú funkciu textu, ktoré sa stručne charakterizujú a dávajú do súvislosti s mechanizmom opakovanej, aktuálnej reprodukovanosti (zmeny pri edičných úpravách vydavateľa vo výrazovej stránke textu, lexikálnosémantické a štylistické zmeny alebo výnimočné zásahy do obsahovej stránky textu). Konštatujeme, že teoretické poznámky sa výstižne demonštrujú aj na ilustračnom príklade textu ľudovej slovesnosti Dobšinského vydání Prostonárodných slovenských povestí, pričom sa poukazuje na zásadný problém „miery, resp. citlivosti editorského zásahu“ (s. 158) pri modernizácii jazyka rozprávok. Dynamika tematicko-kompozičnej výstavby textu, aktuálnej komunikačnej dynamiky textu a historickej (vývinovej) dynamiky textu je v danej podkapitole len načrtnutá a značne zjednodušená, čo pochopteľne vyúsťuje do trichotómie spojenia *dynamika textu* „textová

dejovosť – historická obmena – aktuálna premenlivosť“ (s. 159).

Podkapitola 8.4 (*Dynamika štylém*) je stručným exkurzom do problematiky štylistickej (slohovej) hodnoty štylém z fonickej, lexikálnej, morfolologickej a syntaktickej roviny. Z hľadiska najzávažnejšieho zdroja dynamiky na štylistickej rovine sa v ďalšej časti akcentujú zmeny v štylistike lexém, ktoré L. Kralčák považuje za „*najzreteľnejší, najbohatší a vnútorné najviac členený inventár štylém*“ (s. 160). Na základe doterajších výskumov je doložený aj exemplifikačný materiál. Celkové spracovanie ôsmej kapitoly hodnotíme pozitívne aj z toho hľadiska, že pertraktovaná problematika sa často neobjavuje v učebniciach určených pre vysokoškolských študentov. Podrobnejšie spracovanie danej problematiky s uvedením adekvátnych exemplifikácií a komentárov by sme v prípadnom ďalšom vydaní recenzovanej učebnice len uvítali.

V deviatej kapitole (*Praktické úlohy zo štylistiky*) sa uvádza jedenásť konkrétnych ukážok dialogických a monologických textov rôznych žánrov funkčných jazykových štýlov. Na prácu s danými ukážkami je vždy

na začiatku uvedených niekoľko úloh s cieľom čo najefektívnejšie pracovať s danou ukážkou bezprostredne na vyučovaní. Keďže ide o niekoľko úloh, mohli byť uvedené lexémou „Úlohy“ s adekvátnou enumeráciou na ich sprehľadnenie. Pokiaľ ide o obsah a rozsah daných ukážok, oba aspekty sú adekvátne vyvážené (zaujímavý a poučný obsah pri maximálne vhodnom rozsahu).

V závere konštatujeme, že i napriek väčšinovému výkladu problematiky recenzovanej učebnice podľa doterajších teoretických poznatkov a koncepcií a taktiež niektorým ďalším zaznamenaným nedostatkom, sa autorskému kolektívu podarilo spracovať zmysluplnú a užitočnú publikáciu. Daný titul obohatil slovenskú jazykovednú spisbu o pomerne úzku paletu pôvodných vysokoškolských učebníc zameraných na problematiku praktickej štylistiky. Dúfajme, že prípadné druhé, prepracované a doplnené vydanie bude inovatívnejšou verziou vhodnejšie reagujúcou na aktuálne požiadavky vyučovacieho procesu na slovenských vysokých školách (nielen) humanitného zamerania.

Ján Gallo

AUTORI ČÍSLA

Дзмітрый Васільевіч Дзятко, кандыдат філалагічных навук, дацэнт
Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)
e-mail: lingby@gmail.com

doc. PaedDr. Ján Gallo, PhD.

Katedra rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (SR)
e-mail: jgallo@ukf.sk

doc. PhDr. Mária Hricková, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre (SR)
e-mail: mhrickova@ukf.sk

prof. PaedDr. Zuzana Kováčová, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre (SR)
e-mail: zkovacova@ukf.sk

prof. PhDr. Jana Sokolová, CSc.

Katedra rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (SR)
e-mail: jsokolova@ukf.sk

PaedDr. Eleonóra Zvalená, PhD.

Oddelenie slovistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade (Srbsko)
e-mail: znora@centrum.sk

POKYNY PRE PRISPIEVATEĽOV

Redakcia časopisu SLAVICA NITRIENSIA uverejňuje príspevky bez poplatku za publikovanie.

Ďakujeme za Váš záujem publikovať v našom časopise. Dovoľujeme si Vás požiadať o dodržanie formálnej úpravy príspevkov (textový editor Microsoft Word, font Arial, veľkosť písma 11, riadkovanie 1,5).

Súčasťou štúdie, diskusného alebo rozhľadového príspevku je názov príspevku v angličtine, abstrakt v angličtine v rozsahu 100 – 200 slov a zoznam kľúčových 5 – 8 slov v angličtine.

Základné zásady formátovania:

- nastavenie okrajov pre celý dokument: 2,5 cm zo všetkých strán;
- celý text treba zarovnať do bloku;
- slová nedeliť ani nepodčiarkovať;
- kurzívu používať len v obmedzenej miere na odlišenie vlastných príkladov, príp. ilustračných pasáží textu a pod. (citáty zo sekundárnej literatúry neuvádzať kurzívou);
- tučné písmo (bold) používať na zvýraznenie kľúčových pojmov;
- začiatok nového odseku vždy signalizovať odsadením textu zľava pomocou tabulátora v šírke 1,25 cm;
- tvrdý koniec používať iba na konci odsekov;
- úvodzovky používať len na citácie;
- v texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru;
- na literatúru sa v texte odkazuje priezviskom autora, rokom vydania a číslom strany v okrúhlej zátvorke (Dolník, 2010, s. 150);
- číslo poznámky sa v texte označuje horným indexom, text poznámky je potrebné uviesť na konci príspevku.

Rozsah a charakter príspevkov:

Rozsah príspevkov by sa mal pohybovať v rozmedzí 15 až 20 strán pri vedeckých štúdiách, 10 až 15 strán pri odborných článkoch, 7 až 10 strán pri rozhľadoch a materiáloch (vrátane abstraktu, zoznamu kľúčových slov a použitej literatúry), 1 až 5 strán pri recenziách a 1 až 5 strán pri správach z konferencií a vedeckých podujatí (bibliografické údaje uvádzať priamo v texte recenzie alebo správy).

Literatúra:

Zoznam autorov sa uvádza vždy v abecednom poradí. V prípade, ak sa na publikácii spoločne podieľali dvaja alebo traja autori, oddeľujú sa pomlčkou. Ak je pri publikácii zastúpených viac autorov ako traja, uvedie sa prvý autor a za týmto údajom nasleduje skratka a kol.

- knihy, monografie:
VAŇKO, J. – KRÁĽ, Á. – KRALČÁK, Ľ.: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 2006. 152 s. ISBN 80-8050-957-3.
АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. – КОРИНА, Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Нитра: Университет им. Константина Философа в Нитре, Философский факультет 2011. 216 с. ISBN 978-80-8094-987-7.
- štúdia v časopise:
FINDRA, J.: Elektronická komunikačná sféra a jazyk internetovej komunikácie. In: Kultúra slova, 2009, 43, 1, s. 11 – 18. ISSN 0023-5202.
КИБРИК, А. А.: Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов. In: Вопросы языкознания, 2009, 2, с. 3 – 21. ISSN 0373-658X.
- štúdia publikovaná v zborníku, príp. kolektívnej monografii:
SIPKO, J.: Lingvokulturologické a prekladateľsko-tlmočnicke centrum excelentnosti v systéme vysokoškolského vzdelávania. In: Nová koncepcia univerzitného vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov na Slovensku. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 2010, s. 70 – 80. ISBN 978-80-8094-746-0.
ГОЛИКОВА, Л. П.: Образно-смысловые реминисценции русской литературы в творчестве Светозара Гурбана-Вайанского. In: Славянская филология: Исследовательский и методический аспекты: материалы II Международной научной конференции. Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета 2009, с. 52 – 56. ISBN 978-5-89428-438-5.
- elektronické dokumenty – monografie, zborníky, články:
GROMOVÁ, E. – ŠOLTÝS, J.: Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie prekladových, terminologických a výkladových slovníkov. Bratislava: AnaPress 2006. 180 s. ISBN 80-89137-24-5. Dostupné na internete: http://www.sspol.sk/files/op_2.pdf. (cit. 08. 01. 2021).

Potrebné identifikačné informácie na konci príspevku:

Na konci príspevku prosíme uviesť identifikačné údaje:

- meno a priezvisko autora aj s titulmi;
- pracovisko;
- aktuálny e-mailový kontakt.

Требования к оформлению статей

Статьи в журнале SLAVICA NITRIENSIA публикуются бесплатно.

Благодарим Вас за публикацию статьи в журнале SLAVICA NITRIENSIA. Текст статьи должен быть создан в текстовом редакторе Microsoft Word и набран 11 кеглем, шрифтом Arial с полуторным межстрочным интервалом. Составной частью статьи, заметки или обзора являются аннотация на английском языке объёмом 100 – 200 слов и список 5 – 8 ключевых слов на английском языке.

Требования к оформлению материала:

- поля во всем документе – 2,5 см со всех сторон;
- весь текст выравнивается по ширине;
- перенос слов и подчёркивание запрещены;
- курсив рекомендуется использовать ограниченно – для графического различения примеров или иллюстративных отрывков текста (в цитатах курсив не используется);
- полужирный шрифт следует использовать для выделения ключевых понятий;
- абзацный отступ устанавливается автоматически (1,25 см);
- клавиша enter используется только в конце абзаца;
- в тексте после каждого знака препинания необходимо ставить пробел;
- ссылка на литературу в тексте оформляется в круглых скобках, указывается фамилия автора, год издания и номер страницы (Dolník, 2010, s. 150);
- номер сноски в тексте обозначается с помощью верхнего индекса, текст сноски размещается в конце статьи (концевая сноска);
- в материалах на русском языке обязательно использование буквы ё.

Объём и характер статей:

Принимаются материалы следующего объёма: научные статьи монографического характера: 15 – 20 страниц, стандартные статьи: 10 – 15 страниц, обзоры и материалы: 7 – 10 страниц (включая аннотацию, ключевые слова и библиографию), рецензии: 1 – 5 страниц, информация о конференциях и научных мероприятиях: 1 – 5 страниц (библиографические данные приводятся непосредственно в тексте рецензии или сообщения).

Литература:

Список литературы оформляется в алфавитном порядке. В случае, если у публикации два или три автора, их фамилии разделяются тире (не дефисом). Если у публикации более трёх авторов, указывается фамилия первого из них, а затем даётся сокращение и колл.

В библиографических сведениях о публикации необходимо указывать не только место и год издания, но и издательство, количество страниц всей публикации и (в случае статьи в журнале или сборнике) через тире номера страниц данной статьи, а также код ISBN для непериодических изданий (монографий,

сборников) или ISSN для периодических изданий (журналов). Следующим образом оформляются:

- книги, монографии:
VAŇKO, J. – KRÁĽ, Ā. – KRALČÁK, Ľ.: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 2006. 152 s. ISBN 80-8050-957-3.
АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. – КОРИНА, Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Нитра: Университет им. Константина Философа в Нитре, Философский факультет 2011. 216 с. ISBN 978-80-8094-987-7.
- статья в журнале:
FINDRA, J.: Elektronická komunikačná sféra a jazyk internetovej komunikácie. In: Kultúra slova, 2009, 43, 1, s. 11 – 18. ISSN 0023-5202.
КИБРИК, А. А.: Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов. In: Вопросы языкознания, 2009, 2, с. 3 – 21. ISSN 0373-658X.
- статья в сборнике или коллективной монографии:
SIPKO, J.: Lingvokulturologické a prekladateľsko-tlmočnícke centrum excelentnosti v systéme vysokoškolského vzdelávania. In: Nová koncepcia univerziténeho vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov na Slovensku. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 2010, s. 70 – 80. ISBN 978-80-8094-746-0.
ГОЛИКОВА, Л. П.: Образно-смысловые реминисценции русской литературы в творчестве Светозара Гурбана-Вайанского. In: Славянская филология: Исследовательский и методический аспекты: материалы II Международной научной конференции. Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета 2009, с. 52 – 56. ISBN 978-5-89428-438-5.
- электронные документы – монографии, сборники:
GROMOVÁ, E. – ŠOLTÝS, J.: Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie prekladových, terminologických a výkladových slovníkov. Bratislava: AnaPress 2006. 180 s. ISBN 80-89137-24-5. Dostupné na internete: http://www.sspol.sk/files/op_2.pdf. (cit. 08. 01. 2021).
- статьи и материалы в электронных изданиях:
KAČALA, J.: Praktická jazyková kultúra z rozmanitých strán. In: Kultúra slova, 2010, 44, 4, s. 193 – 201. ISSN 0023-5202. Dostupné na internete: <http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2010/4/ks2010-4.pdf>. (cit. 08. 01. 2021).

Из-за ограниченного объема статьи в список литературы следует включать только те публикации, ссылки на которые содержатся в материале.

Необходимая информация об авторе в конце материала:

В конце материала указываются сведения об авторе:

- Ф. И. О. автора, его степени и звания (титулы);

место работы;

- действующий адрес электронной почты.

Instructions for Authors

The journal does not charge publication fees.

We are pleased that you have expressed an interest in publishing in the journal *SLAVICA NITRIENSIA*. Please, when preparing your manuscript, follow the style sheet specified below:

- the manuscripts should be submitted as Microsoft Word documents, font Arial, 11, 1.5 spacing;
- the submitted text must include the title in English, an abstract (100-200 words) in English and 5-8 keywords in English;
- margins: left, right, top, bottom – 2.5;
- justification: all;
- no word division, no underlined words/ sentences should be used;
- use italics only when necessary to highlight your examples, or passages of a text (citations from secondary sources shouldn't be in italics);
- use bold to emphasize key terms only;
- each new paragraph should be indented one tab space (1.25 cm);
- use quotation marks only for citations;
- use one space after each mark of punctuation in the text;
- quotations in the text: (Dolník, 2010, p. 150);
- use endnotes (after the text).

Recommended length of contributions:

- scientific studies: 15 – 20 pages;
- scholarly studies: 10 – 15 pages;
- surveys and materials (including abstract, keywords and bibliography): 7 – 10 pages;
- reviews: 1 – 5 pages;
- reports on conferences and academic events (bibliography must be included in the text of the review or in the report): 1 – 5 pages

Literature:

The list of authors should follow an alphabetical order. If the publication is co-authored by two or three authors, use a hyphen. If there are more than three authors, give the name of the first author and et al.

- Books, monographs:
VAŇKO, J. – KRÁL', Á. – KRALČÁK, Ľ.: Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 2006. 152 p. ISBN 80-8050-957-3.
АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. – КОРИНА, Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Нитра: Университет им. Константина Философа в Нитре, Философский факультет 2011. 216 с. ISBN 978-80-8094-987-7.

- Studies in a journal:
FINDRA, J.: Elektronická komunikačná sféra a jazyk internetovej komunikácie. In: Kultúra slova, 2009, 43, 1, p. 11 – 18. ISSN 0023-5202.
КИБРИК, А. А.: Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов. In: Вопросы языкознания, 2009, 2, с. 3 – 21. ISSN 0373-658X.
- Studies published in proceedings or collective monograph:
SIPKO, J.: Lingvokulturologické a prekladateľsko-tlmočnické centrum excelentnosti v systéme vysokoškolského vzdelávania. In: Nová koncepcia univerzitného vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov na Slovensku. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta 2010, p. 70 – 80. ISBN 978-80-8094-746-0.
ГОЛИКОВА, Л. П.: Образно-смысловые реминисценции русской литературы в творчестве Светозара Гурбана-Вайанского. In: Славянская филология: Исследовательский и методический аспекты: материалы II Международной научной конференции. Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета 2009, с. 52 – 56. ISBN 978-5-89428-438-5.
- Online documents – monographs, proceedings, articles:
GROMOVÁ, E. – ŠOLTÝS, J.: Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie prekladových, terminologických a výkladových slovníkov. Bratislava: AnaPress 2006. 180 p. ISBN 80-89137-24-5. Available online: http://www.sspol.sk/files/op_2.pdf. (cit. 08. 01. 2021).

Information about the author:

- author's name, titles;
- affiliation;
- email.

SLAVICA NITRIENSIA
časopis pre výskum slovanských filológií

Ročník 9, 2020, 2

Toto číslo vyšlo v decembri 2020

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra
IČO: 00157716

Návrh obálky: PhDr. Ľuboslav Horvát
Sadzba: PaedDr. Peter Horváth

Rozsah: 73 strán

Adresa redakcie:
Katedra rusistiky FF UKF, Štefánikova 67, 949 74 Nitra
krusistiky@ukf.sk
www.krus.ff.ukf.sk

Evidenčné číslo Ministerstva kultúry SR: EV 4625/12

ISSN 1338-7464